Paris, Frankfurt...
yahut Hiç!

Ahmet Haşim

NOTOS
GEZİ KİTAPLIĞI

Ahmet Haşim

Paris, Frankfurt... yahut Hiç!

Notos Kitap 021
Gezi Kitaplığı 001
©Notos Kitap Yayınevi, 2008

Birinci Basım
Eylül 2008

ISBN 978-605-5904-06-7

Sertifika 0707-34-008854

Notos Kitap Yayınevi
İnönü Caddesi, Emektar Sokak, 18/1
Gümüşsuyu 34427 İstanbul
Telefon: 0212 243 49 07
notoskitap.blogspot.com

Baskı ve Cilt
Gezegen Basım, Yeşilce Mahallesi,
Ulubaş Caddesi, No: 54, Seyrantepe İstanbul
0212 325 71 25

Ahmet Haşim
Paris, Frankfurt... yahut Hiç!

YAYINA HAZIRLAYAN
Serdar Soydan

NOTOS KİTAP

Ahmet Haşim

Bağdat'ta doğdu (1884). Annesinin ölümü üzerine on iki yaşında İstanbul'a geldi. Galatasaray Sultanisi'ni bitirdikten sonra Reji İdaresi'ne memur oldu, bir yandan da Mekteb-i Hukuk'ta yüksek öğrenimini yapıyordu. Hukuk'u bırakıp İzmir Sultanisi'ne Fransızca öğretmeni oldu (1908-1911). Sanayi-i Nefise Mektebi'nde (Güzel Sanatlar Akademisi) mitoloji dersleri hocalığı ve Mülkiye Mektebi'ndeki Fransızca öğretmenliği görevlerini ölünceye kadar sürdürdü. • Galatasaray'da okurken edebiyat öğretmeni olan Ahmet Hikmet Müftüoğlu'ndan aldığı edebiyat zevk ve hevesiyle şiire yönelen, ilk şiirini 1901 başlarında yazıp yayımlayan Ahmet Haşim, İzmir'deki öğretmenliği sırasında Fecr-i Âti topluluğuna katıldı. 1911'de yayımlanan *Göl Saatleri* adlı şiir kitabıyla haklı bir şöhret kazandı. Fecr-i Âti dağıldıktan sonra siyasi ve edebi akımların dışında kendine has bir şiir ve düzyazı anlayışının tek temsilcisi olarak kaldı. Tümü de aruzla yazılmış, aşk ve doğa izleklerini işleyen, sembolizm akımı anlayışına uygun şiirlerinde hayale ve müziğe büyük değer verdi, ahengin etkilerinden yararlandı, dış dünya gözlemlerini bir prizmadan geçirerek değiştirip süsleyerek yansıttı. 1933'te İstanbul'da öldü. • Eserleri: *Göl Saatleri* (şiirler, 1921), *Piyale* (şiirler, 1926, 1928), *Gurabâhâne-i Laklakan* (fıkralar, musahabeler, 1928), *Bize Göre* (fıkralar, 1928), *Frankfurt Seyahatnamesi* (Gezi yazıları, 1933).

İÇİNDEKİLER

Serdar Soydan, Paris, Frankfurt... yahut Hiç! 11

Bir Seyahatin Notları 15
Paris 1929 55
Frankfurt Seyahatnamesi 75

O belde
Hangi bir kıt'a-yı muhayyelde?
Hangi bir nehr-i dûr ile mahdûd?
Bir yalan yer midir veya mevcûd
Fakat bulunmayacak bir melâz-i hulyâ mı?
Bilmem... Yalnız
Bildiğim, sen ve ben ve mâi deniz
Ve bu akşam ki eyliyor tehzîz
Bende evtâr-ı hüzn ü ilhâmı.

Uzak
Ve mâi gölgeli bir beldeden cüdâ kalarak
Bu nefy ü hicre, müebbed bu yerde mahkûmuz.

O belde
Hangi hayali kıtada?
Hangi uzak nehir ile sınırlı?
Bir yalan yer mi veya mevcut
Fakat bulunmayacak bir düş sığınağı mı?
Bilmem... Yalnız
Bildiğim sen ve ben ve mavi deniz
Ve bu akşam ki
Titretir bende hüzün ve ilham tellerini.

Uzak
Ve mavi gölgeli bir beldeden ayrı kalarak
Sonsuza dek sürgün ve ayrılığa mahkûmuz bu yerde.

– "O Belde"den

Paris, Frankfurt... yahut Hiç!

Serdar Soydan

Ahmet Haşim, *Frankfurt Seyahatnamesi*'ne yazdığı "Harikulade" başlıklı girişte, şairlerle gezilerini yazıya çeviren gezginler arasındaki ilişkiye değinir. Gezgin de şair gibi farklı bir gerçekliği, farklı dünyaları anlatmaktadır. Nasıl ki "yeni hayaller yaratıcı" şair, alelade şeyleri bir araya getirip harikuladeyi ortaya çıkarıyorsa, gezgin de aynı şekilde, tamamen yabancısı olduğu bir çevrede, bilmeden, çoğunlukla anlamadan, daima uydurukçu bir gözün hayretiyle bakar ve yazar. İşte bu yüzden, "Evliya Çelebi'nin eski Türkiye'si, Comte de Gobineau'nun Afgan'ı ve İran'ı, Pierre Loti'nin İstanbul'u, Paul Morand'ın New York'u ancak seyyah gözünün yoktan yaratıp görebileceği birer harikulade hayaldir."

Ahmet Haşim, hem şair, hem de gezgin, dahası gezilerini yazıya dökmeyi seven bir gezgin olarak çıkar karşımıza. Çıktığı üç Avrupa gezisini kaleme alır. Bu gezilerden ilk ikisi 1928 ve 1929 yıllarında Paris'e, son gezi 1932 yılında Frankfurt'a yapılmıştır.

Bu üç geziye ait tüm yazıları bir araya getiriyor bu kitap. Bu açıdan bir ilk olma özelliğini de taşıyor. Çünkü 1928 Paris gezisinin notlarının büyük bölümünü "Bir Seyahatin Notları" alt başlığı ile *Bize Göre* kitabına almış, 1932 yılında yaptığı Frankfurt gezisini de *Frankfurt Seyahatnamesi* başlığı altında yayımlamıştı Ahmet Haşim. 1929 Paris gezisine dair yazıları ve 1928 gezisinin *Bize Göre*'ye alınmayan parçalarıysa *İkdam* gazetesinin sayfaları arasında kalmış, ancak Eylül 1991'de Dergâh Ya-

yınları tarafından yazarın gazetedeki öbür yazıları ile kitaplaşmıştı.[1] Yazarın tüm gezi yazılarını ilk kez bir araya getiren bu kitap, Ahmet Haşim'in gezi edebiyatı külliyatına katkısını bütünlüklü bir şekilde sunmayı amaçlıyor.[2]

***

Okunduğunda görülecektir ki, Ahmet Haşim'in gezi edebiyatına sunduğu metinlerin bütünü bir şiir estetiğine ulaşmaktadır. Gezdiği yerlerden ufak ayrıntılar, farklı imgeler toplamıştır yazar. "Harikulade" başlıklı önsözünde belirttiği gibi, bir yabancı, dil bilmez bir yabancı gibi, bir çocuk gözü ile gezmiştir hep. Birbirinden kopuk, ilgisiz görünen yazıları, bir şiirin mısraları gibi, ancak bir araya getirilip alt alta dizildiğinde bütünlenir. Bu bütünlük içinde bile açık bir anlam, net bir mesaj yoktur. Bir şeyler duyumsarız, bir şeyler hissederiz, bir şeyler yaşarız sadece.

Piyale'nin önsözünde, şiirde anlam ve açıklık aramayı, şakıması yaz gecelerinde yıldızları bile ürperten küçücük bir kuşu eti için öldürmekle bir tutan Haşim'in gezi yazılarını okurken, bir şehir rehberi ya da önemli, gezilesi yerler kılavuzu okumadığını bilmelidir okur. Peyami Safa'nın *Frankfurt Seyahatnamesi* hakkındaki yazısında da dediği gibi, tüm bu eserlerde gezilip görülen yerlerden ziyade Ahmet Haşim'i buluruz çünkü.[3]

Yazar da yazdıklarının, yazmayı kurduklarının okuyucuyu tatmin etmeyebileceğini düşünmüş olmalıdır ki, farklı yerlerde kendini anlatma, yazdıklarını okurlardan da önce eleştirme gereği duyar. *Bir Seyahatin Notları*'nın "Son Sahife"sinde, "Paris gibi coşkun bir hayat ve hareket şehrinde duyduğu bu hiçten zevkleri, notlarının bu son sahifesinde hatırlamaktan sıkılmayan adamın saflığı, niceleri için belki çocuksudur. Fakat bu

adam, zevklerini başkalarına satmak üzere tatmıyor. Onun için saffet ve samimiyeti hoş görülmeli"; *Frankfurt Seyahatnamesi*'nin "Harikulade"sinde, "Bu edebiyatın rengini ve lezzetini pek iyi bildiğim için dıştan ziyade içten bahseden bu renksiz ve vakasız küçük kitabıma 'seyahatname' ismini vermekle okuyucuyu aldatmış olmaktan korkuyorum," demeyi ihmal etmez. Hatta daha da öteye gider ve, "Paris'te ne yaptım? Hiç!" der.

Ahmet Haşim'in Avrupa'sı gezi kitaplarından ansiklopedik bilgi ve öneri bekleyenler için gerçekten de bir "hiç" değerindedir. Oysa bir başkasının gözleri ve ruhu ile dolaşmak, şiirli bir söyleyişin büyüsüne kapılarak farklı ayrıntıları, küçücük duyuşları yaşamak isteyenler için paha biçilmez bir fırsattır.

[1] Ahmet Haşim, *Bütün Eserleri: Bize Göre – İkdam'daki diğer yazıları*, Hazırlayan: İnci Enginün-Zeynep Kerman, İstanbul, Dergâh Yayınları, Eylül 1991.

[2] Metinleri yayına hazırlarken, Yapı Kredi ve Dergâh baskılarında yazıların sadeleştirilmemiş hallerinin bulunmasının da verdiği rahatlıkla, okuma kolaylığı açısından gerekli görülen yerlerde, yazarın anlatımını bozmayacak, metnin genel havasını zedelemeyecek, ufak sadeleştirmelere gidildi. (Benzer bir sadeleştirme Milli Eğitim Bakanlığı baskısı için Mehmet Kaplan tarafından da yapılmıştı.)

[3] Peyami Safa, "Frankfurt Seyahatnamesi", *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1933.

Bir Seyahatin Notları

Seyahate Çıkan Adamın Duydukları

14 Eylül 1928

Bir şehir caddesi gibi her gün binlerce insanın üzerinde gidip geldiği şu Avrupa yolunda, okuyuculara anlatılacak harikulade şeyler bulmak iddiasında değilim. Öyle olsaydı, şu kötü Avrupa'ya değil, arzın daha bakir bir mıntıkasına gitmenin yolunu araştıracaktım.

Esasen, gidilecek yolları evvelden belli, görülecek şeyleri herkesçe malum, çiğnenmiş, usaresi alınmış, posa haline gelmiş olan bu Avrupa seyahatine niye çıktığımı, vapur Galata Rıhtımı'ndan hareket ederken bile pek iyi bilmiyordum. Durup dururken sevgili âdetlerimden, kitaplarımdan, dostlarımdan, yatağımdan, geceliğimden, terliklerimden ayrılıp bir deniz seferinin zorunlu arkadaşlıklarına, alışılmamış yemeklerine, iç sıkıntılarına, rahatsızlıklarına, endişelerine, bile bile kendini katlandırmak, benim gibi kırk iki yaşının faziletine ermiş olan bezgin ve tembel bir adamın kolay kolay yapacağı hata değildi. Bu hatayı biraz başka bir hava almaya ve dinlenmeye ihtiyacım olduğunu zannettiğim için yaptım. Fakat şimdi kendime soruyorum. İnsan, hiç hoşlanmadığı şeyleri görmekle dinlenebilir mi? Yabancı havanın teneffüsünde ne kıymet olabilir?

Vapurda yol arkadaşlarımın büyük bir nispette tüccar ve komisyoncular olacağını, rıhtımda, teşyi için biriken kalabalığın, ekseriyetle yüzleri keskin renklerle boyanmış genç, şık Musevi kadınlarından mürekkep olmasından anlamıştım. Ge-

niş kanatlı kartallar gibi dünyanın bütün yolları üzerinde durup dinlenmeksizin, cesaretle uçan tüccar cinsinin, maalesef iyi seyahat arkadaşı olmadığını tecrübelerimle bilirim.

Bundan başka vapurun Suriye'den sılaya giden birçok hasta, yaralı, kolsuz, topal zabit, zabit karısı ve papazlarla dolu olduğunu ilk bakışta etrafımda dolaşan veya sandalyelere uzanan kederli malullerin çokluğundan anlamıştım. Bir tüccar ve hasta vapurunun pek neşeli olmayacağını tahmin etmek için fazla zeki olmaya hiç lüzum yoktu. İstanbul'un bu altın rengindeki tatlı sonbahar sabahında, Lotus vapuru rıhtımdan ayrılırken içim sebepsiz bir seyahatin nedametiyle şiddetle dargın ve gergindi.

İlk İzlenimden Sonra

Vapura binerken ilk duygularıma dair yazdığım satırları okuyan okuyucu, o karanlık fikirlerle mutlaka Çekmece hizasına gelmeden kendimi denize attığıma ve yüze yüze sahile çıktığıma hükmetmiştir. Halbuki bilakis açık hava, yorgun asabımın gergin ipleri üzerinde tüneyen kara kuşları kaçırdı ve onların yerine martı gibi beyaz ve hafif birtakım neşe kuşları getirdi.

Bergson'un öğrencisi Profesör Mustafa Şekip Bey in derslerini veya neşriyatını takip edenler bilir ki, insanın hem bir şuuru, hem de bilinçaltı ismini verdikleri gizli bir basireti vardır. Denizin yeşil bir karanlık hüküm süren dibinde biten renkli süngerler ve kıpkızıl mercanlar gibi, ruhun da alt tabakalarında görünmez bir mantığın garip nebatatı dal budak salar.

Hareketlerimizin ekserisi işte bu dilsiz zekânın emirleriyle vuku bulur. Bu muhtaç olduğum seyahati bana yaptırmak için bilinçaltım, tembel ve ahmak şuurumu, topal bir merkebi yü-

rütür gibi sopa ile tekme ile harekete getirmişti. Bilinçaltının cebir ve tazyikinden şimdi ne kadar memnunum!

İlk bakışta bana neşesiz insanlar ve malullerle dolu, seyyar bir hastane hissini veren gemi, birinci yemeğin onuncu lokmasından sonra bilakis gözüme bir cennet gibi görünmeye başladı. Tacirlerin iyi seyahat arkadaşı olmadığını yazmıştım. Büyük bir hicap ile bu hükmümde ne kadar aldandığımı anlamakta gecikmedim. Etrafımda hastalar, topallar, kolsuzlar görmüştüm, meğer bütün bunlar da yorgun başımın dışarı vuran karanlık hayalleri imiş! Gözüm açılınca, her tarafta hoş, terbiyeli insan çehrelerinden başka bir şey göremedim.

Seyahat, hele deniz seyahati, ruhun bütün dertlerine devadır.

Yapraklar ve Çiçekler İçinde Bir Şehir

İlk merhalemiz Napoli şehri oldu.

İklim taksimatını insanlar yapmıştır. Tabiatın bu itibariyata fazla kulak astığı şüphelidir. İtalya bir Avrupa memleketidir, malum! Fakat İtalya'nın cenubu, hava, ziya, nebatatın cinsi, insan tipi itibariyle, muhakkak Şimali Afrika'dan addolunmak lazım gelir. Arada deniz olmasa, hiç şüphe yok ki Yunanistan'ın, İtalya'nın, Fransa'nın ve İspanya'nın bütün cenup kısımları, Avrupa'nın iklim hududu haricinde kalırdı. Coğrafya kitaplarının söylemediği bu hususiyeti anlamak için Napoli'de dört beş saatlik bir gezinti kifayet eder.

Bu beyaz İtalyan şehrine bir sonbahar sabahı girdik. Dağları, ovaları saran sayısız bahçelerin yeşilliği içinde yatan Napoli ile eylül meyvelerinin baygın kokuları içinde tanıştık. Burada hurma ağaçları kendi vatanlarındadır. Destelenmiş yeşil başları, bahçelerin diğer bütün ağaçlarını geçiyor. Yakan bir

güneşin tahrikiyle portakal ve limon ağaçlarının henüz yemyeşil meyvelerinden dağılan sert ve tatlı bir koku, Afrika hazanının diğer yabancı rayihalarına karışarak neşeli ve şehvani şehre, asabı gıcıklayan emsalsiz bir hava yayıyor.

Gittiğimiz gün, sanki Napoli'de sonbaharın bereketi kutlanıyordu. Bütün evlerin pencereleri ve balkonları, liften bağlarla tutturulan yüzlerce kavunla donatılmış, manavların tezgâhları üzerine iri kızılcık biçiminde kıpkırmızı domatesler, görülmemiş irilikte sapsarı biberler, siyah incirler, pembe şeftaliler ve kehrüba renginde üzümler yığılmıştı. Üç beygirli yük arabaları, kırların bin bir mahsulüyle yüklü, ağır ağır şehrin yollarından geçiyor... Siyah saçlı, siyah gözlü, beyaz dişli, esmer tenli yakıcı kızlar, yabancı olduğumuzu anlayarak otomobilimizi durdurdu ve bize bahçelerden nar ve incir attı.

Beş saatlik bir duraklamadan sonra Napoli'den ayrılırken, insan âdeta daüssılaya benzer tuhaf bir acı duyuyor.

Bir Rahibin Nasihati

Vapur her bir yeni limana yaklaşırken vize muamelatını kolaylaştırmak için pasaportlar toplanır ve hareketten sonra yine sahiplerine iade edilirdi. Napoli'den ayrıldığımız günün ertesi, sabah kahvaltısını yaparken metrdotel, endişeli bir yüzle yanıma yaklaşarak sordu:

– Pasaportunuzu geri verdiler mi?

– Hayır!

– Tuhaf şey! Gidip bakayım.

Bir müddet sonra tekrar yanıma gelerek:

– Bulamadım, sakın başka yolcularınkine karışmış olmasın? Bir de böyle arayayım, dedi.

Yabancı memleketlerde seyahat eden adam, üzerinde aynı

ehemmiyette üç şey taşır: Canı, kesesi ve pasaportu.

Bunlar yekdiğerinin önüne asla geçmez. Herhangi bir sıra takip etmeksizin bu üç kelimeyi kâğıt üzerinde yan yana getirmek kabil olmadığından sırf kalemin tesadüfüne uyarak evvela "can" yazmış bulundum. Yoksa mantık ve hakikat zerre kadar tahrif edilmeden, pekâlâ "kese" veyahut "pasaport" kelimeleri başa getirilebilirdi.

Metrdotel uzaklaştıktan sonra işin vahameti, meşum bir şimşek çakıntısı halinde şuurumun bütün çarklarını mavi bir ışıkla aydınlattı: Pasaportunu yol ortasında kaybeden adamın başına acaba neler gelebilir? Yanımda rahatça çayını içen Beyrut Fransız Tıp Fakültesi reisi kolsuz rahibe sordum:

– Ne dediğini işittiniz mi? Pasaportumu kaybetmişler. Bulunmazsa acaba ne olabilir?

Çok okumuş insanın en garip bir numunesi olan ve Anatole France'ın hikâyelerinden birindeki kimyageri hatırlatan bu rahip, elektrikle yüklü bir batarya gibi inkıtasız bir fikir akımının kıvılcımlarını mütemadiyen etrafına dağıtır. Kemal-i ciddiyetle cevap verdi:

– Ne mi olacak? Vahim! Vahim! Sizi alacaklar, kollarınızı bağlayacaklar, hapse tıkacaklar, siyah ve ıslak bir zindanda aylarca bekletecekler ve nihayet bir direğe bağlayıp sizi kurşuna dizecekler!

Hayretle dinliyordum.

– Evet, böyle en korkunç akıbetleri hatırınıza getiriniz ki pasaportunu kaybeden adamın ne hapse tıkıldığını ne de kurşuna dizildiğini görme memnuniyetini duyabilesiniz. Ben harbi umumide askerdim. Sol kolumu Verdune muharebesinde kaybettim. Orduda iken ben ve arkadaşlarım, her sabah, başlayan gün için en karanlık ihtimallerden örülmüş korkunç bir program tasavvur ederdik ve her akşam kendimizi yaralanmamış, ölmemiş, hâlâ yaşıyor ve hâlâ teneffüs ediyor görmekle,

ucuza mal olan bir saadetin bütün zevklerini tadardık. Size bu sözlerimle bir iyimserlik ve saadet düsturu vermiş oluyorum. Hayatınızda bundan daima istifade etmeye çalışınız.

Paris'e girerken, otomobilde, birinci seyahatini yapan yol arkadaşıma sordum:

– Paris'i nasıl buluyorsun?

– Fena! Çirkin! Dönmek kabil olsa şimdi döneceğim. Hiç düşündüğüme benzemiyor!

Beklediğim bu cevap, bana kolsuz rahibin vapurdaki makul sözlerini hatırlatmıştı. Yol arkadaşım, hayalen, Paris'ten mümkünat haricinde birçok olmayacak şey beklemişti. Mükâfatı da Paris'e ilk defa girenlerin pek iyi aşinası olduğu o geçici sıkıntı dakikası olmuştu.

Paris Sabahı

Caddelerinde, kimsenin hayretini uyandırmaksızın, kendi memleketlerinde imiş gibi, rahat rahat, salına salına dolaşan, sarı pabuçlu ve bornozlu Afrikalılar, altın dişli ve gözlüklü siyahiler, entarili Çinliler, şalvarlı Siyamlılar, Kürtler, Rumlar ve Ermenilerden ziyade bilhassa, ufak yapılı, siyah gözlü, siyah saçlı, şayan-ı dikat derecede güzel yerli kadınlarıyla yolcu üzerinde derin bir intiba bırakan renkli ve gürültülü Marsilya'da yirmi saat durduk. Bu müddet zarfında, Cook Ajansı'nın otokarıyla, bir yığın İngiliz ve Amerikalı seyyahla birlikte şehrin görülmesi mutat olan yerlerini ve abidelerini gördük. İkinci gün, akşam saat 19.48'de Paris'e hareket eden eksprese bindik. Bizde ekspres denince, hatıra bir tek tren gelir. Hayır! Marsilya'dan Paris'e günde dört ekspres gider ve her ekspresin kalkış saatinde, beşer dakika fasıla ile üç ve lüzumuna göre daha fazla tren hareket ettirilir. Ben ve dostlarım bin zahmetle

Notre Dame Katedrali'nden Paris.

ancak üçüncü tren için bilet alabildik. Paris, ışıktan hortumlarıyla dünyanın dört tarafından kendisine doğru ipnotizma edilmiş sayısız insan sürüsü çekiyor. Bunları taşımaya hangi vasıta-ı nakliye kifayet edebilir?

Gece, tren cenuptan şimale geçerken birden değişen iklim ve düşen hararet derecesi, bizi, yani şarktan gelenleri harap etti. Ilık bir yaz akşamı Marsilya'dan trene binmişken, gece yarısı ansızın, kompartımanı istila eden buz gibi soğuk bir kış gecesinin dişleri, bizi her tarafımızdan ısırmaya başladı. Telaşla çantalarımızı indirdik, kış paltolarımızı çıkardık ve yakalarımızı kaldırıp çenelerimiz titreyerek hasta horozlar gibi birer

köşeye büzüldük. Sabah, sisler içinde, müthiş bir baş ağrısı, keskin bir nezle ve âdeta kapana tutulmuş bir hayvanın gizli hiddetiyle mahmur, Paris'e girdik.

Hayvanlar Arasında

Paris'in büyük hayat sıtmasına tutulduktan sonra yapmaya hiç vakit bulamayacağım bir ziyarete ilk günümü hasretmeyi muvafık buldum. İndiğim otelden pek uzak olmayan doğal tarih bahçesindeki hayvanları görmek istiyordum. Trenin yorgunluğunu sıcak bir banyo ve iyi bir kahvaltı ile geçirdikten sonra o tarafın yolunu tuttum.

Eylül sonunun bu kapanık ve serin gününde bahçenin bütün ağaçları durgun ve karanlık... Havuzların suları, bulutlu semanın akisleriyle kirli bir katran renginde... Neşesiz fıskiyeler, havada tutunamıyor... Derinden derine, perişan kuş feryatları, bin tempoda hayvan bağırmaları işitiliyor... İnsan daha kapıdan girerken bir gurbet ve ıstırap bahçesinin eşiğine ayak bastığını anlıyor.

Evvela kuşların bulunduğu tarafa saptım. Birer büyük oda genişliğindeki kafeslerinde, Hindi Çin'den getirilmiş leylek biçiminde birtakım tüyleri dökük kuşlar, boyunlarını çekmiş, nihayetsiz bir hüzün içinde düşünüp durmakta. Bu bedbahtların kafesi yanında, açık bir saha üzerinde dikili kazıkların ucundaki halkalara tünemiş renkli papağanlar, kafeslerde mahpus hasretli kuşların havaya dağıttığı anlatılmaz elemi bir dereceye kadar tadil ediyor. Daha biraz ötede, başka bir büyük kafesi dolduran ufak Senegal kuşları, renkli tüyleriyle bir sonbahar bahçesinin keskin çiçeklerini andırıyor. Bu masum mahluklar, bulutlu havayı bir akşam başlangıcı zannederek dalları üzerinde sıralanıp uyumaya hazırlanıyor. Daha ötede,

yine büyük bir kafeste hasta ve dargın akbabalar var. Hepsi de yüzlerini duvara çevirmiş uyuyor gibi duruyor. Yusuf Ziya, Paris Hayvanat Bahçesi'nde akbabanın çirkin ve gamlı başını görseydi, neşeli gazetesine onun ismini vermeye mümkün değil razı olmazdı.

Maymunlar tarafına geçtim:

İki genç şempanze, mahpeslerinin demir parmaklıkları arkasında birbirine sarılmış, ağlayan ve hıçkıran felaketzedelerin sallanışıyla mütemadiyen sallanıyor. Ne hazin bir şey!

Kafesinde tek başına yaşayan bir goril biraz açılmak ve ısınmak için ikide bir tavandan sarkan trapeze takılarak birkaç jimnastik hareketi yaptıktan sonra tekrar büzüldüğü köşeye dönüyor. Hele diğer bir kafeste bir Cezayir maymunu ailesinin hatırası, yüreğimde daima kanayan bir yara halinde kalacak. Anne, bir aylık yavrusunu bağrı üzerinde sıkmış ısıtmaya çalışıyor ve dalgın, boş, ümitsiz gözlerle bu esmer ve yabancı semaya bakıp düşünüyor.

Ne talihsiz bir anne çehresi!

Teessürüm tahammül kabiliyetimi geçmişti. Artık kafeslerin önünde çok durmadan geçiyordum: İşte mütemadi bir dil hareketiyle mahpeslerinin demir çubuklarını aşındırmaya çalışan aptal ayılar... İşte öfke ve gazaptan kendi etine dişini geçirmeye çalışan hiddetli bir pars... İşte, serbest olsa, bir hamlede kan ve kemik yığınına döndürebileceği gülünç bir seyirci kalabalığına esir çehresini göstermemek için inatla duvar tarafına bakan mağrur bir Bengal kaplanı...

İşte dalgın aslanlar. İşte iğrenç sırtlanlar, işte kafeslerinde durup dinlenmeksizin dönen tesellisiz kurtlar!

Yılanları ve timsahları da derin uykularında seyrettikten sonra bahçenin Seine Nehri tarafına açılan kapısından çıkmadan evvel, heykeltıraş Fromier'nin bir ayı yavrusu avcısıyla iri bir ayı annesinin kanlı kucaklaşmasını temsil eden tuncu

önünde durdum. Esir ve gurbetzede hayvanların şifasız ıstırabından akan zehirle dolan ruhum, serbest canavarın zalim insan üzerindeki zaferini gösteren bu trajik şaheseri seyretmekle bir parça ferahladı.

Paris

Seyahate çıkan bir dostunuzun size her vardığı yerden muntazaman mektup, kart yazarken birdenbire susması, ya öldüğüne veyahut Paris'e vardığına delalettir. Paris'in havasına giren adam, mektup yazmak için artık vakit bulamaz, böyle şeylerle meşgul olmayı hiç düşünmez.

Baştanbaşa mamur, sekiz on katlı, bir hiza üzerine dizilmiş asil taşlan, havadan çöken tozlarla simsiyah, aynı mimaride koskoca apartmanlar... Sultanahmet Meydanı genişliğinde, asfalt veya tahta ve nadiren granit döşeli, şehrin her istikametine uzanan, ağaçlı ağaçsız, sonu gelmez caddeler... Akla şaşkınlık veren mağazalar, kahveler, barlar, tiyatrolar, müzeler, bahçeler, parklar, heykeller, abideler, taklar... Okları siyah bulutları delen, mermerleri dantela haline getirilmiş asırlardan kalma tarihi kiliseler.

Burada, adım başında, Hamit'in Londra'yı tarif eden o meşhur mısraları hatıra geliyor:

Dârüttalimler, rasadgehler,
Sonra birçok meâsiri dâniş, ilh...

Gecenin karanlıkları iner inmez baştan başa sarı, kırmızı, lacivert ışıklardan oluşan ışıklı bir mimariye dönüşen bu çerçeve içinde, günün hemen her saatinde caddeleri dolduran temiz, güzel, terbiyeli, endişesiz karıncalar gibi faal bir insan ka-

labalığı... Bu kalabalıkta, ismi bütün dünyaca tanınmış âlimler, şairler, edipler, sanatkârlar, fahişeler, iş kadınları, her yaşta talebe ve her iklimden gelmiş bin bir insan numunesi var. Bunlar büyük bir meşale etrafına üşüşmüş vızıltılı gece böcekleri gibi Paris caddelerini muhtelif lehçelerinin gürültüsüyle doldurur. Hiç kimsede yabancı çekingenliği yok. Fransızlardan başka burada herkes, mülkün hakiki sahibi imiş gibi, tuhaf bir şımarıklıkla dolaşıyor. Sanki burası, Hintli için Benares, Çinli için Pekin, zenci için de Tombokto'dur.

Paris'in umumi sokak çehresini tamamen çizmiş olmak için rengârenk insan gelgitine, piyadenin yaşama hakkına hürmetkâr, bin bir istikamette uçup giden yüz binlerce taksinin, tramvayın, otobüsün, kamyonun ve bisikletin şimşeklerini de ilave etmek lazım.

Fakat Paris bundan ibaret mi? Hayır. Zira bu aynı cümlelerle, hatta kelime değiştirmeksizin, bütün yeni Avrupa medeniyet merkezlerini, Berlin'i, Londra'yı, Viyana'yı, Stockholm'ü, Brüksel'i de anlatmak kabil. Hayır, Paris bundan ibaret değil. Bu dakikada sonbaharın altın yapraklarına bürünmeye başlayan, seması bakır renginde bulutlarla yüklü Paris'in hakiki sokak ruhu kalabalık, evler, mağazalar, ağaçlar, otomobiller değil, fakat o sade giyinmiş, o eşsiz Paris kadınının, bütün musikilerden daha güzel olan cıvıltısı ve onun etrafa sihirli bir akış gibi dağıttığı pudra ve lavanta kokularıyla dolan, o anlatılmaz, o hafif, o munis, o sarhoşlatıcı tatlı havadır!

Paris Kadını

Şöhreti dünyayı tutan Paris kadını nadiren güzeldir. Paris caddelerinde tesadüf edilen güzel kadınlar, ekseriyetle ya cenuplu veyahut ecnebidir. Fakat, güzellik anlayışıma uygun bir

Eyfel Kulesi altında gezinti.

güzelliği haiz olmayan Parisli kadınlar, bilaistisna sevimlidir. Mide bulandırıcı çirkinliğe burada hiç tesadüf etmedim.

Gayet sade giyinen, hatta kıyafetçe iptidai bir şekil arz eden bu ekseriyetle henüz saçlarını kestirmeyen kadının bütün tehlikeli cazibesi, vakarından, saffetinden, konuşmasından ve bilhassa o anlatılmaz işve ve edasından geliyor. Bunlar, bütün dünyanın en güzel kadınlarına Parisli kadının cesaretle meydan okuyabilmesi için kâfidir.

Paris'in en büyük moda atölyelerinde bizzat Fransız kadınının parmakları ve iğnesiyle vücut bulan o kıymetli, çeşit çeşit elbise, hemen hemen münhasıran ecnebiler için yapılır.

Fransız kadını, dünyanın diğer kadınlarını sırma ve ipekten örülmüş en büyüleyici kıyafetlere soktuktan sonra onları sırtüstü getirir. Bir aşk dakikasının lezzetine ebediyet verecek kudreti haiz olmayanlar, süsten medet ummakta belki çok haklıdır. Fakat ipekler ve boyalar, ruhun eksikliklerini bilmem ki nasıl telafi edebilir?

Yabancıya mahremiyetinin kapılarını güç aralayan Fransız cemiyeti hakkında bir ecnebinin kısa bir müşahade neticesinde, umumi bir hüküm yürütmeye kalkışması küstahlıktır. Binaenaleyh bütün bu satırlarda anlatılan sathi hayatın, bir sokak görüşü olmaktan fazla bir iddiası olmadığını söylemek lazım.

Yalnız Paris'te kayıtlı fahişe adedinin dört yüz bin olduğunu bir resmi makamdan öğrenmiştim. Fakat buna gizli fuhşun belki dört yüz binden bile fazla olan rakamı ilave edilirse, caddelerde, umumi bahçelerde, otellerde, dansinglerde aşk avcıları için ne kolay bir faaliyet sahası mevcut olduğu hakkında takribi bir fikir peyda edilebilir. Fakat her gün bir kapısından altı yüz bin ecnebi çıkarken, diğer bir kapısından bir o kadar ecnebi giren, nüfusu dört milyona varan muazzam bir medeniyet merkezi için bu serbest kadın adedi hiç de fazla değildir. Fakat iyi bilmeli ki bu fuhuş ve eğlence âlemi asıl Paris değildir. Zira Montmartre Mahallesi, bütün Fransa'nın küçük bir modeli addedilse, o zaman darülfünunlar, akademiler, enstitüler, hastaneler, fabrikalar, âlimler ve sanatkârlar Fransa'sı gayri kabili izah bir hale gelir. Dün hakiki bir Fransız ailesinin sofrasında öğle yemeğine davetliydim. Ruhum kutsi bir günlük kokusuna benzeyen coşturucu bir namus ve iffet ıtriyle hâlâ doludur. O sofrada bir Türk ailesinin nezahet ve mahremiyetini mütemadiyen hatırladım.

Yabancıya etini satan Paris'in sokak kadınının, yakından tetkik edilse, ruhen bir aile kadınından farklı olmadığı görü-

lür. Bir gece, Montparnasse'ta süslü bir bar, kibar bir kadın ve eğlence yeri olan Coupolle Kahvesi'nde bir arkadaşla beraber otururken, yanımızda gazetesini okuyan genç bir kadınla tesadüfen ahbap olduk ve beş dakika içinde eski ahbaplar gibi konuşmaya koyulduk. Arkadaşım, sözün gelişiyle Fransız kadınının maddiyatperestliğinden ve paraya düşkünlüğünden teessüfle bahsetti ve ahlaki mütalalardan örülmüş keskin bir nutuk attı. Genç kadın, lakayt gözlerle bu uzun ve Asya'ya özgü hitabeyi dinledikten sonra, pembe dudaklarıyla şu kısa ve makul cevabı verdi:

– Ne için parayı kazanmak istememeli? İnsan parasız ve fakir olduktan sonra...

Filhakika düşen Fransız kadını yalnız fakir, safdil ve talihsiz olanların sınıfındandır. Fakat bunların ruhu, kirli etleri içinde ışığı sönmeyen bir mücevher gibidir. Fransız kadını ruhunu cisminden ayırmayı biliyor. Bu büyük bir hüner ve kâfi bir fazilettir.

Neşesiz Paris

Her bir taşı bin bir çeşit sanatkâr eliyle kutsi bir mahiyet almış ve bir gün yeraltına geçse, eski Yunan medeniyeti yıkıntılarından bir kere daha kıymetli bir harabe âlemi bırakacak olan Paris şehri içinde, şimdi eski neşesini kısmen kaybetmiş, alnı hafifçe kırışık bir halk yaşıyor. Bunu görmek ve hissetmek için hiç de fazla dikkatli olmaya lüzum yok.

Bir Amerikalı muharrir *New York Herald* gazetesinde, Paris'in bu göze çarpan somurtkanlığı hakkında zalimane bir makale neşretmişti. Bütün Paris matbuatının mukabele ettiği bu yazıda ezcümle deniyordu ki: "Bütün yerlileri siyahlar giyinen bu şehirde, renkli elbiseleriyle esmer havaya cazibe dağı-

tan yalnız yabancılardır. Paris'i dolduran yüz binlerce ecnebinin başlıca eğlencesi şundan ibarettir: Yarısı kahve önlerindeki iskemlelerde oturur, diğer yarısı da caddede yürüyerek oturanları seyretmekle vakit geçirir. İşte Paris bulvarlarının bugünkü tatsız manzarası!"

Dün akşam, soframızda misafir olan genç bir Parisli kadına, Amerikalı muharririn Paris hakkındaki bu nevi müşahadelerinden bazılarını naklettim. Gururunun bütün altın tüyleri kabardı ve istihzanın en keskini ve en zekisiyle şu cevabı verdi:

– Amerikalı denen mahluk, insana en yakın olan hayvandır. Parislinin yüzündeki neşe alametlerini seçme kabiliyetini ondan istemek fazla insafsızlık olmaz mı? Biz, harbin en çetin senelerinde bile Paris'i tebessümsüz bırakmadık. Şimdi durup dururken neden neşesiz olalım? Eğlenmesini, gülmesini bilmeyene biz ne yapabiliriz?

Bu, belki böyle olmakla beraber, muhakkaktır ki bugünkü eğlence Paris'i, artık o eski delişmen Paris değildir. Bunu ışıklı şehrin eski halini bilenlerin cümlesi söylüyor.

Clichy ve Pigalle meydanlarının havasında her gece lacivert alevler ve kırmızı ateşlerle yazılan ziya cümleleri şimdi beyhude yere elektrik cereyanlarını yutup duruyor. Montmartre'ın yerine geçmekte olduğu söylenen Montparnasse'ın bütün zevk humması, birkaç büyük Amerikankâri barın süslü camlarından öteye geçemiyor. Bu acayip durgunluğu, tanıştığım Parisliler bana muhtelif tarzda izah etti. Kibar Passy semtinde bir aile salonunda bir genç kadın şöyle anlattı:

– Hayat pahalılaştı, kazanmak da o nispette güçleşti. Onun için Paris'in birçok ailesi artık çıkamıyor, gezemiyor, eğlenemiyor ve kendi aralarında toplanmaya mecbur kalıyor. Paris, ecnebiler için kurulmuş bir panayır değildir. Paris'in neşesini yapan yine bizzat Parislilerdir. Onlar ortadan çekilince, tabi-

i böyle durgun bir şehir hasıl olur.

Bir Fransız muharririne göre:

– Paris şehri, frangın düşkünlüğü sırasında, yalnız eğlenmek için gelen ecnebilerin bazen ne adi ve ne kaba birer mahluk olabileceğini gözüyle gördü ve onlardan iğrendi. Servetlerini avuçları içinde bir günde havaya karışmış görmekten mahzun Fransızlar, kendileri aç ve ümitsiz iken, yüksek kambiyolu yabancıların Paris sokaklarında yaptığı rezaletlere şahit olarak ruhlarının bütün o eski saffetini kaybetti. Şimdi Parisli, Metek'lere karşı içi nefret ve aşağılama ile doludur. İşte onun içindir ki Paris'e eğlenmeye gelen yabancı, artık kendisi ile yerli arasında eskisi gibi bir neşe ortaklığı bulamıyor.

Sebepler her ne olursa olsun, Paris, muhakkak ki şimdi biraz neşesiz bir şehirdir.

Sebze Yiyiciler

Avrupa yoluna çıktığım günden beri sebzeye hasret kalmıştım. Vapurdan itibaren gıdamız muhtelif kara ve deniz hayvanları etlerinden ve içki olarak şaraba münhasır kalmıştı. Yalnız Fransa toprağı üzerinde yaşayanların boğazından, her gün biftek, rumstek, rozbif ve şatobriyan şeklinde muazzam bir dana, öküz, domuz, keçi, at ve eşek sürüsü geçer ve Seine Nehri genişliğinde de bir şarap nehri bu sürüyü aynı yoldan takip eder.

Gerçi bu beslenme tarzı beni senelerden beri bilmediğim bir sindirim sistemi sıhhatine mazhar etmişti. Fakat buna mukabil cismimde ruhumun tüylü, dişli ve tırnaklı bir mahluka dönüştüğünü hissetmek ezasıyla rahatsız olmaya başlamıştım.

Bir gün, otelde tanıştığım bir İngilizle birlikte nadir bir kitabın peşinde Saint-Germaine Bulvarı'nın eski kitap satıcıları-

nın bulunduğu yan sokaklarından birine saparken, camekânına yemek listesini asan "Büyük Güneş" isimli bir lokanta, arkadaşımın nazarı dikkatini celp etti. Durduk ve listeye göz gezdirdik. Tuhaf şey! Bu listede hiçbir et ismi geçmiyordu. Tahayyül ettiğim sebze cennetini nihayet bulmuştum.

Arkadaşım müstehziyane bana veda edip gitti. Bense sevinçle, sebze yiyiciler lokantasına girdim. Kalabalık içinden zahmetle boş bir masa bularak oturdum. Kendini hayli bekletiktikten sonra nihayet garson yanıma geldi. Bana garip bir eda ile mahremane sordu:

– Lokantamızın ne olduğunu biliyor musunuz?

– Evet.

– O halde yemeklerinizi ısmarlayınız.

Hiçbir canlı mahlukun hayatına mal olmayan ve mayalanmış hiçbir maddenin karışmadığı yemeklerden beğendiklerimi söyledim.

Bu sebze ve su cennetinin sakinleri ekseriyetle terütaze, sıhhatli genç kızlar ve hiçbir hastalığın alametlerini taşımayan genç adamlardı. Yalnız iç salonlarda, müneccim veya sihirbaz veyahut sanatkâra benzeyen, saçlı sakallı, temiz fakat acayip kılıklı birtakım müşteriler vardı. Belliydi ki bütün bunlar, doktor tavsiyesiyle nebati bir rejim takibi için değil, sırf bir prensibin şevkiyle burada toplanmıştı.

İçinde bir ibadethane sükun ve edebinin hüküm sürdüğü bu lokantaya üç gün devam ettikten sonra uzviyetimin azar azar bir masum çocuk uzviyetine döndüğünü, ruhumun artık zehirli mayalanmalara sahne olmamaya başladığını zevkle hissettim. Dünyanın manzarası gözümde değişmeye başladı: Bütün müstevli Avrupa halkı bana masum sebze yiyici milletlere musallat olmuş kanlı ve uzun dişli bir canavar sürüsü şeklinde görünmeye başlamıştı. Müstemleke siyasetini et aramak hırsıyla izah etmeye başlıyordum. Fakat kendi kendime şunu

da itiraf ediyordum ki, bütün yararlı hayat hırslarının kışkırtıcısı da ettir ve hareketleri ağır olan sebze yiyiciler, et yemeye alışıncaya kadar pençeli hayvanların aciz bir avı olmaya mahkûmdur.

Siegfried

Harp ve zafer, kolay iş değildir. Cihan harbi, bunu bütün kavgacı milletlere öğretti. Şimdi Fransız toprağı üzerinde ölüm tayfları gibi dolaşan binlerce siyahlar giyinmiş matemzede kadın; adım başına rastgelinen kör, topal, kolsuz, kulaksız, burunsuz harp malulü; yarım saat içinde enkaz yığınları haline gelen mamureler; bilhassa mütarekeyi mütekaip Fransız servetini küle döndüren o müthiş para buhranı, muharebenin bir golf partisi kadar basit veya savaşçılara yakışır bir şiirin teşbih ve istiareleri gibi parlak bir şey olmadığını, ailesine bağlı ve parasını sever Fransız'a iyice öğretti. Gerçi devlere yakışan bir himmetle bütün harabeler az zamanda ayaklandırıldı. Frank'ın tekerlenmesi durduruldu. Banka kasaları altınla ağızlarına kadar dolduruldu; fakat felaketin ne pahaya tamir edilebileceğini bittecrübe öğrenenler, bu suretle trajik oyuna tekrar başlamayı arzu ettirmeyen bir rüşte ermiş oldu. Bu harp sonu haleti ruhiyesi, birçok Fransız, Alman mütefekkir ve ediplerini, mütekabil anlaşma için bir zemin hazırlığı düşünmeye sevk etmiştir. Yeni Fransız edebiyatının en güzel çehrelerinden biri olan ve evvelce mensup olduğu müfrit sanat cereyanlarından makul ve yeni bir "güzellik"e ulaşan Giraudoux'nun dört beş aydan beri, aralıksız Paris'te Comedie de Champs-Elysee'de ve aynı zamanda Berlin'de oynanan *Siegfried* isimli nefis piyesi, bu olgunluk edebiyatının en şayanı dikkat numunelerinden biridir.

Paris'ten bir sokak.

Piyesin ruhu şudur: Büyük bir aileye mensup bir Alman hemşiresi, muharebe meydanında yaralı, çıplak, baygın bir halde bulduğu bir Fransız askerini kaldırarak, aylarca devam eden bir anne şefkat ve ihtimamıyla onu hayata avdet ettirir; aldığı yara tesiriyle bütün eski hatıralarından boşalan esir dimağı, Alman sistemleriyle yeniden terbiye ederek, eski Fransız askerinden terütaze, ateşli bir Alman vücuda getirir. Artık ismi Siegfried olan bu yapma Alman, yeni milletinin mukadderatını eline almış, onu yeni bir hayat idealinin en yüksek zirvelerine çıkarmıştır. Siegfried şimdi bir Alman değil, Almanya'nın bütün deruni kuvvetlerini ruhunda toplayan bir Ger-

men ırkı timsalidir.

Piyesin mihveri bu mucizevi başkalaşmadır. Müellife göre bir Fransızla bir Almanı yekdiğerinden ayıran, uzviyet ayrılığı değil, sadece dimağlarda birikmiş hatıraların mahiyet farkıdır. Herhangi bir sebeple bu hatıralar unutulunca, iki birbirinden nefret eden kimlik yekdiğerine döndürülebilir hale gelebilir.

Alman hâkimi Nietszche de, Giraudoux gibi düşünmüyor muydu? Bu feylesofa göre milletleri birbirine düşman yapan yegâne kuvvet "tarih"tir. Geniş bir beşeri anlaşmaya vücut verebilmek için yapılacak ilk iş, tarih tedrisatının el birliğiyle ortadan kaldırılmasıdır.

Bir Akşam Sohbeti

Montparnasse'ta, küçük Rus lokantası Cigid'de toplandık. Bizi davet eden hanımefendi, onun ahbabı genç bir Avusturyalı kadın, sanat cereyanlarını yakından takip eden iki Fransız genci: Doktor Lakan, Vikont de Santak, ben.

Cigid, düşkün Rus asilzadelerinin bütün büyük şehirlerde açtığı malum müzikli, içkili lokantalardan biridir. Duvarlar, Rusların pek sevdiği *Binbir Gece Masalları* sahnelerini gösteren renkli resimlerle sıvanmış. Beyazlıkları şüpheli örtüler altında saklanan küçük masalar üzerinde kırmızı abajurlu lambalar yanıyor. Alttan gelen bu kırmızı ışıkla bütün lokantayı dolduranların çehreleri yukarı doğru uzanmış. Sanki yeryüzüne yabancı, esrarengiz bir âlem köşesi. Kalabalık içinde güçlükle boş bir masa bulabildik. Mecnun veya dâhi nevinden birtakım insanların toplandığı bu köşede bütün garabetlerin asil bir cazibesi var. Tam fikir ve sanat sohbetlerine yakışan bir çerçeve içindeyiz.

Yemek sırasında Doktor Lakan'a sordum:

– Edebiyatınız ne halde? Son manzarası nedir?

– Edebiyatımızın bugünkü timsali bir doğru yol değil, bir ağaçtır. Kütüğün mihveri etrafında muhtelif sanat cereyanları, ayrı dallar şeklinde, her istikamete doğru uzanmış, hava ve ziyayı aynı zamanda massedip duruyor. Şahsiyete azami hürriyeti tanıyan bir devre yakışan da bu değil midir?

– Bu dalların isimleri?

– Sayınakla tükenmez ki. Başlıcaları: Kübizm, fütürizm, dadaizm, sürrealizm. Sembolizmin çürümesiyle ortaya çıkan bütün bu mantar cinsinden mesleklerin hemen cümlesi, birtakım yabancıların memleketimize getirdiği kahve ve meyhane hareketleridir. Biz misafirperver bir milletiz. Hapishanelerimiz yabancı mücrimlerle, hastanelerimiz yabancı hastalarla, mekteplerimiz yabancı talebe ile, akademilerimiz, enstitülerimiz yabancı âlim ve sanatkârlarla doludur. Müzelerimizde kendi büyüklerimizin günden güne artan mahsulatına bile yer bulamazken, Legion d'Honneur nişanıyla dehasına hürmetimizi ödediğimiz ve büyük hünerini şerefle benimsediğimiz Japonyalı ressam Foujita'nın şaheserlerine, sanat hazinelerimizin en mutena yerlerini ayırdık. Aslen Polonyalı Landowsky, bizim en büyük heykeltıraşlarımızdan biridir.

Kübizmin bizde babası, edebiyatta Guillaume Apollinaire ismiyle tanınan Polonyalı Vilhelm de Kostrowitsky'dir. Kübizm, başlangıçta yalnız resme mahsus bir yenilikti ve empresyonizme karşı bir aksülamel olmak üzere vücuda getirilmişti. Resimde empresyonizm, modelin muayyen bir ışık altında, bir âna mahsus şekil ve vaziyetini tespit etmeyi amaçlar. Kübistler ise, modelin yalnız görünen cephesini değil, görünmeyen kısımlarını da, üç boyutunu da levhada gösterme gayretine düştü. Bu suretle seyirciler bir gün, aynı tablonun çerçevesi içinde bir keman parçasını, bir tarağı, bir çubuğu, bir bıyığı ve bir yarım insan çehresini toplanmış görmekle hayret içinde kaldı.

Kübist ressam yaptığı bir şeklin ayağını resmetmek için şayet yer bulamazsa, bacağı başın yan tarafına uzatmakta hiçbir mahzur görmez. Guillaume Apollinaire ve arkadaşları, bu düsturu ressamlardan kıskanarak onu yazı sahasına taşıdı ve şiiri de tasvir ettiği mevzuun bütün teferruatını, karmakarışık nakletmeye mecbur ettiler.

– Fütürizm?

– Harbi Umumi'den iki sene evvel beliren fütürizmin de Fransa'da ön ayak olanı aynı Guillaume Apollinaire'dir. Fütürizm aslen İtalyandır ve mucidi Marinetti isminde biridir. Fütüristlerin iddiası yalnız muasırlar tarafından değil, gelecek nesiller tarafından da anlaşılmaktır. Bunlar, müstakbelin sözde habercileridir. Fütürist şair, makinelerden, fabrikalardan bahseder ve yeni hayatın süratini anlatmak maksadıyla tasvirlerini, hiçbir rabıta ile bağlamaksızın bir sinema dönüşü süratiyle sıralar.

– Dadalar?

– Bir manası olmayan "dada" tabiri 1916 senesinde, İsviçre'de Zürih şehrinde toplanan ve reisleri Tristan Tzara isminde bir Romanyalı genç olan, muhtelif milletlere mensup küçük bir zümre tarafından icat edildi. Bunlar iki sene sonra karargâhlarını Paris'e taşıdı ve orada birtakım Fransız gençleriyle birleşti. Guillaume Apollinaire bu yeni grubun da içindeydi. Dadaizm, esas itibariyle Cihan harbi neticesinde iflas eden bütün mantık ve hikmetle istihza ve aklıselime hakaret için saçma sapan söylenmekten başka hiçbir şey değildir. Bu mesleği edebi bir mektep şeklinde muhakeme, ona hakaret etmektir. Zira onun iddiası hiçbir şey olmamaktır.

– Sürrealizm?

– Sürrealizm oldukça makul bir esasa istinat eder. Bu mesleğin nazariyatçısı ve reisi Andre Breton'a göre, şiirin zevki bilinçaltı membalarında gizlidir. Bazen sırf tesadüf şevkiyle yan

yana gelen iki kelimenin çarpışmasından fışkıran parıltı, koca bir manzumenin yegâne parlak şiir noktasını teşkil eder. Sanat eserinin meydana gelişinde sanatkârın iradesinden ziyade tesadüfün etkili bir rolü vardır. Binaenaleyh, kendimizi içgüdülerimize bırakmak suretiyle bilinçaltı âlemle temasımızı muhafaza edebiliriz.

Bu nazariye tatbikatta şu suretle kullanılır: Sürrealist şair, önüne boş bir kâğıt alır ve hiçbir şey düşünmeksizin mekanik bir inkıyat ile kalemini beyaz sahife üzerinde yürütür; satırlar, aranmaksızın akla gelen birtakım kelimelerin sıralanmasından hasıl olmuştur. Buna otomatik yazma usulü namı verilir. Bu sistemle hiç de fena olmayan eserler vücuda getirilmiştir.

– Halkınızın edebi zevkine şimdi tahakküm edenler hep bunlar mı?

– Fransız milleti kös dinlemiştir. Bu nevi zümrelerin yaygaraları ona vız gelir. Fransız edebiyatının bu dakikada hükümranları şiirde münhasıran Valery, nesirde Proust, Morand, Gide, Claudel ve Giraudoux'dur. Ne gariptir ki bunlar evvelce sıra ile sembolist, dadaist, kübist ve son merhale olarak sürrealist idi. Fakat halk tarafından anlaşılır bir hale gelince ve rağbet bulmaya başlayınca arkadaşları onları fırkalarından tart ettiler. Anlaşılan, bu yeni cereyanlara mensup olmak şerefi, rağbeti ancak rüyada görmüş olmayı gerektirir.

Arkadaşımız genç kadını kedi gibi esnetmeye başlayan bu uzun edebi sohbeti burada bıraktık ve hayatın renkli helezonlarla açılıp kapandığı neşeli bir rakshaneye gittik.

Darülfünun Şehri

Aile kontrolüne tabi yerli gençler için emsalsiz bir çalışma yeri olan Paris, otelde yatıp kalkan iradesiz yabancı içinse bi-

lakis baş döndürücü bir fuhuş ve rezalet girdabıdır. Birçok memleketten bu şehre tahsillerini yapmak üzere gönderilen gençler, tam bir hazırlık, müthiş bir hüsnüniyet ve hiçbir şeytani ihva ateşiyle erimeyecek deruni bir kuvvetle mücehhez değillerse, ruhlarını ve etlerini bu cehennemi çarkın dişlerine kolayca kaptırır. Her ırka mensup nice bedbahtın, Paris'ten memleketlerine dönerken her gece mutat saatlerde yataklarına girmiş olmaktan başka hiçbir günahları olmayan vatandaşlarına kafa tutmak için havada sopa şeklinde salladıkları yegâne yeni fazileti, Montmartre, Saint-Michel veyahut Montparnasse sokaklarında, birkaç sene sabahlara kadar kundura eskitmiş olmak meziyetinden başka bir şey değildir.

Gençliğin Paris'te maruz olduğu tehlikeleri bilen bazı hayır sahipleri, bunları sefahate ve sefalete karşı müessir bir surette korumak üzere bir Darülfünun Mahallesi tesisi düşünmüştür. Bu insani fikrin hakikat sahasına intikali, şimdi Pare Monceau civarında, yıkılan eski istihkâmların yeri üzerinde yükselmeye başlayan muhteşem darülfünun şehrine vücut vermiştir.

Yemyeşil tarhlar... Sarı kum döşeli yollar... Ağaçları yeni dikilmiş bahçeler içinde, işte sıra ile Fransız, Belçika, Brezilya, Kanada, Japon, Birleşik Devletler sarayları... En zengin otellerden daha mükemmel dinlenme şartlarını kendinde toplayan bu binaların cephesinde, inşa masrafını ceplerinden ödemiş olan zenginlerin altın ve mermer harflerle isimleri:

Fransız binası üstünde Duc de la Muerthe ismi.

Belçika binası üstünde Birmans la Port ismi, ilh..

Romanya, Yunanistan ve hatta masrafı Nubar Paşa tarafından ödeneceği söylenen Ermeni binalarının yerleri şimdiden hazırlanmış, ustaların işe başlaması bekleniyor.

İnsani bir müsabaka sahası mahiyetini alan Darülfünun Mahallesi'nde Türk bayrağının da bir an evvel dalgalandığını bilmek ne kadar şayanı temennidir.

Cami ve Havra

Fransızlar, Kuzey Afrika Müslümanlarına sözde bir cemile olmak üzere Paris'te hayvanat bahçesi civarında Magrip mimarisiyle güzel bir cami inşa etmiştir. 1924 senesinde, bu cami henüz yapılmaktayken, Afrikalı işçilerin bir çekiç ve bir demir kalemle taşa nasıl yontulmuş bir mücevher şeklini verdiklerini görmeye gitmiştim. Bornozlu ustanın marifeti, kullandığı iptidai vasıtalara göre bir kunduz veya bir arının şayanı hayret hünerinden hiç farklı değildir.

Üç sene sonra, inşaatı artık biten bu camiyi yine ziyarete gittim. Gördüklerimle yüzüm haya ve hicaptan kızardı. Paris'te, Fransızların sadakası olan bu Müslüman ibadethanesi şimdi Montmartre Mahallesi'nin eğlence yerleri gibi kapılarını ancak saat ondan sonra gece ziyaretçilerine açan meşhur bir batakhanedir. Müezzin ve hademeler, caminin etrafındaki yapılardan kuskus pilavı yapan bir lokantanın varidatıyla ve her türlü fuhşa sahne teşkil eden, içi seccadelerle örtülü, sedirli, avizeli, arabesk bir salonun gece çiftlerine içirdiği kokteyl ve şampanya hasılatıyla geçiniyor. Şerefli bir cami!

Dünyada emsali olmayan Champs-Elysees Caddesi eskiden kibar bir gezinti ve tatlı bir sohbet yeriydi. Şimdi inci, elmas, zümrüt ve yakutun istilası altındadır. Eski üç katlı konaklar birer birer yıkılıyor, yerlerinde on, on beş katlı bankalar, ticarethaneler yükseliyor. Eski siyah duvarlar, mermer, altın ve gümüş levhalar altında saklanmaktadır. Muazzam camekânlar içinde, yüksek markalı otomobiller, nadir birer canavar gibi teşhir ediliyor.

Akşamın alacalığı caddenin kestane ağaçlarını kararttığı andan itibaren sema, Champs-Elysees üstünde bütün kelimeleri ateşle yazılmış namütenahi bir ilan sahifesidir.

Bir akşam gezintisinde bu caddeden geçiyorduk. Büyük bir

iskele kurulmuş, sayısız işçi, semalara doğru yükselecek granitten bir duvarı örmekle meşgul. Yanımdaki arkadaşım, binayı göstererek anlattı:

Bir müddet evvel bu binanın yerinde Kont Massa'nın asırlık konağı vardı. Kont, son senelerde parasız kalınca mülkünü Musevi cemaatine sattı. Eski binanın tarihi kıymeti büyüktü. Hükümet satın aldı ve Rasathane bahçesine olduğu gibi naklettirdi. Boş kalan arsa üzerinde inşa edilmekte olduğunu gördüğünüz bu muazzam bina ise bir havra olacak!

Yanımızdaki sarı saçlı genç kadın, tatlı ve yavaş bir sesle düşüncesini söyledi:

Bir havra daha yapılmış, bunun ne ehemmiyeti var? Kökleri her taraftan dünyayı saran bütün bankalar birer havra olduktan sonra...

Müstakbel Mimar

Paris'te sokak trafiği, büyük bir medeniyet merkezi için cidden utanılacak bir hale gelmiştir. Buna sebep otomobildir.

Buharın keşfi, insanlık hayatında büyük bir değişiklik yapmıştı. Mavi deniz üzerinde büyük pervaneler gibi dolaşan yelkenli gemiler kanatlarını toplayıp öldü; fabrika mimarisi doğdu; siyah bacalar, hava ve sema manzaralarını değiştirdi. Her taraftan amele ırkı, eski esirler cinsinin yerini aldı. İşte o kadar. Fakat motor, hayatın umumi manzarasını yakında kökünden çevirip başka bir şekle koyacak.

Paris'te az çok istatistik işlerinden anlar bir zattan öğrendiğime göre, bu şehirde çalışan yalnız kira otomobillerinin adedi, otuz altı bini geçiyor. Buna, sayısı bence meçhul binlerce hususi otomobil daha ilave edilirse, yol trafiğinin Paris'te ne çetin bir mesele teşkil ettiği anlaşılabilir. Dünyayı kaplayan

Esplanade des Invalit Meydanı.

otomobil fabrikalarının motorda her gün vücuda getirdiği yeni tekemmüller, araba sahibinin maruz olduğu müşkülatı süratle azaltıyor. Fiyatlar günden güne ucuzlamakta, tediye için yapılmakta olan kolaylıklar, artık her keseyi otomobile doğru çekmektedir. O suretle ki her adamın şişip koca bir otomobil haline gelmesi ve caddelerde akan halkın bir dev sürüsünü andırması hiç de uzak bir müstakbel değil!

Bu istikbal geledursun, daha şimdiden Paris caddeleri, bilhassa akşam beşten yedi buçuğa kadar, boğulan hasta bir damar gibi trafik akınını istiaba yetişmiyor. Binlerce otomobil cadde ortalarında sıkışmış, adım başına dikilen polislerin sopa

işaretine uyarak birer kaplumbağa yürüyüşü ağırlığıyla her beş dakikada bir ancak yarım metrelik bir yol alıyor. Bu hal, yeni bir sürat aleti olan otomobili, zıddı olan kadim beygirli arabanın da aşağısına düşürmektedir. Bu yüzden yollar tıkanıyor, piyade hareket edemiyor ve şehrin umumi hareketi her tarafta felce uğruyor.

Ne olacak? Şimdiye kadar bütün başvurulan çarelerin derde deva teşkil edemediği anlaşıldı. Otomobili dünya yüzünden kaldırmak da tabii mevzu bahis değil. İster istemez ilkel ulaşım vasıtalarına göre kurulan ortaçağ şehir çerçeveleri yıkılacak ve şimdi bir nevi deli addedilen Le Corbusier gibi mimarların estetiği dünya üzerinde hâkim olacak...

Müstakbel otomobil şehrinin zemini muhtelif tabakalardan vücuda gelecek. Seyrüsefer sahasını boşaltmak için evler kalkacak ve bütün bir mahalleyi karnında toparlayan Amerikankâri kırk elli katlı, bin bir pencereli korkunç ve çıplak küpler yükselecek. Bunu bir hayal zannetmemeli, Paris'te şimdiden yer altında büyük caddelerin açılması ciddiyetle düşünülüyor.

Pislik ve Temizlik

İstanbul'dan uzak kaldığım müddetçe bilhassa pire ve tahtakurusunun hasretini çekmiştim. Gerçi beni götüren vapurun süslü kamarasında yol arkadaşlarım sayısız hamam böceğiyle ismini bilmediğim birtakım iğrenç kurtlardı. Fakat Marsilya'dan itibaren bütün dost haşarata bir müddet için veda etmek lazım geldi.

Paris, domuz eti yer, şarap içer ve Müslüman şer'inin emrettiği taharetlerin hiçbir nevini tanıyacak bir seviyeye henüz varmamıştır. Fakat buna rağmen ne gariptir ki bu şehrin havası, keskin hela kokusu yerine, taze sonbahar güllerinin rayiha-

sını andırır nebati, hafif, uçucu bir ıtır ile doludur. İnsan bağırsaklarının karanlıkları içindeki kimyevi faaliyet gibi Paris'in bütün kirli mayalanması her büyük şehirde olduğu üzere beş duyudan hiçbirisine aşikâr olmaksızın, yeraltı yollardan birtakım uzak ve esrarengiz yerlere dökülüp gider. Bu meyanda bit, tahtakurusu ve pire içtimai birer ayıp gibi ortadan kaldırılmıştır. Filitoks veya filit ilanlarına Paris'in hiçbir duvarı üstünde tesadüf edemedim.

Fakat ne yalan söyleyeyim, Paris'te odaların tahtakurusuz ve yatakların piresiz oluşu, bana ilk günlerde azap vermedi değil! Pisliği sevmemekle beraber, herkes gibi ta çocukluğumdan beri tanıdığım bu aziz aşinaların etrafımda eksikliği âdeta hayatımın intizamını bir müddet için bozmuştu. Artık geceleri, ikide bir, bir iğne ucuyla dürtülerek uyanamaz ve zamanın seyrinden haberdar olamaz olmuştum.

Bu kesintili uykular sayesindedir ki senelerden beri geceleri kalkar, lambamı yakar, masamın önüne geçer ve uykum tekrar gelinceye kadar okurum. Kitaplardan istifademin belki yüzde kırkını, gecenin bu munis haşaratına medyunum. Piresiz Paris'te, uykularım birer siyah kâbusa dönmüştü. Sabahları, gözlerimi hatırasız bir ölümden açıyor gibi olmuştum.

Her tarafta göze çarpan bu fiili temizliğe rağmen Fransızcada "bitli" sıfatının mevcut oluşu hayretimi celp etmişti. Fransızlardan bu garabetin hikmetini sordum.

Evet, dediler, bu kelimenin neye delalet ettiğini bilmeden kullanırdık. Fakat Harbi Umumi'nin son senelerinde Paris içinde iki "bit" bulunabildi. Bu nadir mahlukatı, hayvanat bahçesinde hayli müddet çoluk çocuğa teşhir ettiler. Tahtakurusu ve pireyi de ancak mamut gibi, soyu tükenmiş hayvan ırkları arasında tanırız.

Paris'ten döndüğümün ilk gecesi gözümü kapadıktan belki yarım saat geçmeden, aşinalarımın ziyaretini haber veren

bir acı ile uyandım. Sevimli bir pire, genç bir ceylan neşesiyle etrafımda sıçrıyor, bir tahtakurusu da gece mesai saatinin geldiğini haber vermek üzere dost bir yürüyüşle yaklaşıyordu. Artık hayırhah küçük dostlarının ortasındaydım.

Son Sahife

Herkesin tanıdığı bir memlekette yapılan kısa bir seyahate ait olan bu notlarda birçok okuyucu, Amerikankâri bir haydut vakasına, dolaşık bir hırsızlık hikâyesine, göz kamaştırıcı bir eğlence âlemi tasvirine tesadüf etmedikleri için belki sukutu hayale uğramıştır. Hakları da yok değil. Bir seyahat daima alışılmış hayatın düzlüğü haricinde, fevkalade maceralar fikrini istilzam eder. Zannedilir ki ufuklarımızın ötesi bambaşka âlemlerin eşiğidir. Güneşin battığı yerde, bulutlardan saraylar kurulduğunu, erguvandan kaleler yükseldiğini, ateşten caddeler açıldığını, zümrüt veya yakuttan tavuslar ve horozlar dolaştığını görenler, kendi hayatlarından artık tat almaz olur ve ufukların arkasında emsalsiz bir cihanın saklandığını zannederek bu âlemin hasretini çekmeye koyulur.

Bu, acı bir vehimdir. Vapurdaki seyyah, geniş deniz üzerinde ilerledikçe, aynı denizin önünde mütemadiyen uzayıp gittiğini görmekle hayret eder. Cins cins zannettiğimiz insanlar da her yerde birdir ve aynı şeyleri söyler. Sinema perdesine bakınız: Dil farklarının seyirciyi aldatmadığı bu beyaz sahne üzerinden geçen bin bir insan numunesinin aynı el ve çehre hareketleri, aynı elem kıvranmaları, aynı neşe sıçramaları yaptığına bakarak bütün ırkların bir tek lisanla konuştuğuna hükmedeceğiniz gelmiyor mu?

Ben kısa seyahatimde hiçbir macera aramadım. Zaten arasam da bulamazdım. Polis inzibatının demir zincirler gibi her

taraftan kıskıvrak bağladığı bir küre üzerinde, mutat düzen haricinde bir fevkaladeliğe tesadüf edilebileceğini zannetmekte inat eden yalnız Amerikalı seyyahlar kalmıştır. İri beşikleri andıran otokarların, büyük şehirlerde sokak sokak dolaştırdığı bu kocaman gözlüklü, kedi yüzlü insanların hali gülünçtür. Bu ihtiyarlamış çocukları eğlendirmek için Hint ormanlarında uydurma kaplan avları, Ispanya'da yalancı haydut müsademeleri, Paris'te de polis nezareti altında sahte "apaş" toplanmaları tertip ederler. Denebilir ki Amerikalı seyyah, gezdiği dünyanın hiçbir tarafını hakiki çehresiyle görmüyor. Yaptığı iş, kendi sadeliğini memleket memleket dolaştırmak ve âlemi kendisine kıs kıs güldürmekten ibarettir.

Paris'te ne yaptım? Hiç! Şimdi hatırası bende akıl almaz bir maceranın keskin tadı gibi kalan en kuvvetli saatlerim, krizantem ve kış gülleri kokusu ve kadın çehreleri renkleriyle dolu neşeli bulvarlarda hedefsiz gezintilerim; Nötre Dame kilisesi eteğinde korkunç, ortaçağa ait gölgeye sığınmış küçük bir sonbahar bahçesindeki hayal ve unutma dakikalarım; bilhassa geceleri evime dönerken, Seine Nehri'nin rıhtımları üzerinde tek başıma yaptığım gezintilerdir. Taştan bir çerçeve içinde hapsedilen nehrin siyah suları, gece, hayali denecek bir durgunlukla durgundur. Baş aşağı çevrilmiş ikinci bir Paris, beyaz, kırmızı ve yeşil ışıklarıyla bu sihirli nehir içinde hareketsiz düşünür. Bu suda boğulmuş şehrin, baş aşağı dolaşan yegâne sakini ben olurdum.

Paris gibi coşkun bir hayat ve hareket şehrinde duyduğu bu hiçten zevkleri, notlarının bu son sahifesinde hatırlamaktan sıkılmayan adamın saflığı, niceleri için belki çocuksudur. Fakat bu adam, zevklerini başkalarına satmak üzere tatmıyor. Onun için saffet ve samimiyeti hoş görülmeli.

Şeref Duyulmayacak İki Gözlem

14 Eylül 1928

Birden vapurumuzda acayip bir telaş hasıl oldu. Sanki harpte düşman ateşine maruz tehlikeli bir mıntıkaya yaklaşıyorduk. Herkesin çehresinde büyük bir endişe, herkes ne yapacağını şaşırmış gibi, önüne gelenden akıl danışıyor. Vapur komiserinin emriyle kamaraların pencereleri sıkı sıkıya kapatıldı, kapılar kilitlendi ve koridorlara birer nöbetçi ikame edildi. Buna rağmen, gizli bir fısıltı halinde, bütün bu tedbirlerin kâfi gelemeyeceği, herkesin eşyasına, parasına fevkalade dikkat etmesi lazım geleceği ihtarı bütün yolcular arasında dolaştı. Acaba ne oluyorduk? Basit bir şey: Çenebazlığın, tüccarlığın ve hırsızlığın aynı cinsten olduğunu bize bildiren ilahi Hermes'in vatanına, en ele geçmez hırsızların, en usta yankesicilerin, en müthiş kasa kırıcılarının yetiştiği büyük mektebe, yani Pire Limanı'na giriyorduk.

Yunan memurları, bütün yolcular arasında, yalnız Türk pasaportunu taşıyanlara şehri gezmek için müsaade vermedi. Müthiş bir liman faaliyeti arkasında yeisin ve sefaletin en feci şekillerini gizleyen memleket hakkında sathi bir fikir peyda etmek için vapur güvertesinden Pire limanını seyre koyulduk.

Birden bütün limandaki Yunan vapurlarının düdükleri ötmeye, şehrin kilise çanları çalmaya başladı, nihayet boyunca fevkalade bir hareket, taraf taraf meraklı bir halk toplanışı. Bütün pencerelerden caddeye sarkan binlerce insan başı, azize resimleri; siyah bayraklar, haçlar ve buhurdanlar taşıyan bir

mukaddes alay, rıhtımın uzak bir noktasından vapurumuzun yanaştığı tarafa doğru, dualar okuyarak, ağır ağır yaklaşıyor. Dürbünle baktık: Sırmalı cübbeler giyinmiş papazların götürdüğü bu alayda bayraklı üniformalı bahriye efradı, haçları birtakım düzgün kıyafetli efendiler, buhurdanları çocuklar taşıyordu. Yol üzerinde büyük bir kalabalık huşu ile durmuş mütemadiyen haç çıkarıyordu.

Bu dini nümayişin ne için yapıldığını vapura gelen bir Yunan zabitinden öğrendik. Meğer halk, dang hastalığının biraz hafiflemesinden dolayı Aya Varevar ismindeki azizeye teşekkür etmek üzere onu namını taşıyan kiliseye gidiyormuş!

Pire limanının beynelmilel korku salan emniyetsizliğini, nefes ve dua ile salgın tedavi eden papazın kudretini gösteren bu iki müşahadeden sonra, Yunan toprakları üzerinde bugün yaşamakta olan halkın medeniyeti hakkında artık fazla bir şey öğrenmeye lüzum görmedim.

Etnografya ve Coğrafya

Giderken ve gelirken vapurlarımız Yunanlı yolcularla doluydu. Tüccar, doktor, diplomat, talebe, asker, gazeteci... Bütün bir ırk, dünyanın yollarına dökülmüş karıncalar gibi rızkını her tarafta arıyor. Giderken Pire'den Fransa'ya koyun çobanları bile götürmüştük. Zira Fransızların arasında artık koyun çobanlığı yapacak adam bulunamıyormuş. Bu Tevrati, şairane sanat için şimdi iptidai milletlerden talip aranıyormuş...

Vapurda, yemek sofrasında komşularım bir Yunanlı doktor kaymakamı ile genç zevcesiydi. Her Fransız sofrasında olduğu gibi, beş dakika geçmeden neşe içinde dostluklar oluştu. Mütekabilen mensup olduğumuz memleketleri söyledik ve ahbap olduk. Yunanlı yol arkadaşlarıyla her bahse dair konuştuktan

ve birçok düşünce teati ettikten sonra, artık yekdiğerimiz hakkında oldukça sahih birer fikir sahibi olduğumuzu zannettiğim bir sırada, bir gün kaymakamın genç ve esmer zevcesi, bir müddet yemek yiyişime, çatal kullanışıma, ağzımı oynatışıma dikkat etti ve kocasına eğilerek lehimde olduğunu hissettiğim bazı şeyler söyledi. Umumi bir sofrada mahrem bir konuşmanın yeri olamayacağını hisseden terbiyeli zevç, bana yüksek sesle zevcesinin dediklerini tekrar etti.

– Refikam hakkınızda sitayişte bulunuyor, bizim gibi yemek yiyor, diyor.

Fakat birden bu sözün diğer sofra arkadaşları üzerindeki fena intibaını hissederek mahcup ve telaşlı, düzeltti:

– Bu gibi yemeklerden, bir şarklı sıfatıyla hoşlanamayacağınızı zannediyordu da...

Dönüşte, Marsilya'dan vapura binerken *Petit Marseille* gazetesinin o günkü nüshasını almıştım. Kari mektupları sütununda, muharrir, kendisinden fikir danışan bir muhabire şöyle cevap veriyordu: "İzmir şehri bir Fransız müstemlekesi değildir ve ekvatorda da bulunmuyor. Türkiye'ye ait olan İzmir, Akdeniz limanlarından biridir. Avrupalılar o iklimde yaşamakta hiç zahmet çekmez. Binaenaleyh siz de orada teklif edilen vazifeyi pekâlâ kabul edebilirsiniz."

Bu iki notu, Avrupa'da yaşayan milletler için mutavassıt insanın dünya ve insanlığa dair vukufunu gösteren birer numune olarak buraya naklediyorum.

İki Defa Şayanı Dikkat Bir Cetvel

Dün Darülfünun şehrinden bahsetmiştik. Böyle bir müessesenin Paris'te ne derece hakiki bir ihtiyaca tekabül ettiğini anlamak için, bu şehre tahsil maksadıyla muhtelif memleket-

lerden gelen talebenin miktarını bilmek lazımdır. Büyük bir kız mektebinin muhterem müdiresi delaletiyle, Sorbonne katibi umumiliğinden 1927-28 senesi içinde, 31 Temmuz'a kadar, Paris Darülfünununa mukayyet ecnebi talebenin adedini öğrenebildim. Resmi kayıtlardan çıkarılan ve bana gereken bir vesika olarak tevdi edilen istatistik rakamlarını aynen neşrediyorum.

Avrupa: Arnavutluk 16, Almanya 426, Avusturya 72, Belçika 58, Bulgarya 139, Danimarka 20, Osmanlı Devleti 122, İspanya 29, Estonya 16, Finlandiya 10, Yunanistan 285, Macaristan 174, İrlanda 8, İzlanda 9, İtalya 75, Letonya 58, Litvanya 137, Lüksemburg 74, Monako Prensliği 6, Norveçya 15, Hollanda 53, Polonya 715, Portekiz 6, Romanya 1182, Birleşik Devletler 174, Rusya 546, İsveç 20, İsviçre 166, Çekoslovakya 78, Ukrayna 1, Yugoslavya 259, Danzig Serbest Şehri 4.

Afrika: Mısır 391, Fas 3, Moris Adası 1, Tunus 64, Madagaskar 2.

Okyanusya: Avustralya 4, Yeni Zelanda 1.

Asya: Ermenistan 49, Azerbaycan 1, Çin 158, Gürcistan 12, İngiltere Hindistanı 24, Anam 41, Kamboç 9, Hindi Çini 53, Siyam 3, Tavnken (Tayvan) 28, Irak 3, Japonya 32, Filistin 39, İran 60, Anadolu 4, Lübnan Cumhuriyeti 13, Suriye Hükümeti 41.

Amerika: Antil adaları 8, Bolivya 7, Brezilya 12, Kanada 45, Şili 22, Kolombiya 23, Kostarika 7, Küba 16, Ekvator 2, Birleşik Devletler 275, Guatemala 12, Haiti 7, Meksika 29, Nikaragua 11, Panama 3, Paraguay 2, Peru 35, Arjantin Cumhuriyeti 20, San Salvador 5, Uruguay 22, Venezüella 23, San Dominik Cumhuriyeti 42, PortoRiko 6.

Taşra, belediye ve sanal mekteplerine gidenler dahil olmaksızın, yalnız Darülfünun müdavimlerini gösteren bu istatistikte Osmanlı Devleti isminin mevcudiyeti, cetvelin heyeti

umumiyesi hakkında emniyeti yok edecek gibidir. Sorbonne genel sekreterliğinin hâlâ bir Osmanlı Devleti vücudundan bahsedişi, o kurumda ilmin maalesef bütün odalara sirayet eden bir hava olmadığını gösteriyor. Bu itibarla bu istatistik hayli garip ve manidardır.

Fakat bu küçük eleştirel düşünceyi söyledikten sonra, Paris Darülfünunu'nun bütün dünya içindeki şan ve şaşaasını gösteren bu rakamların belagati hakkında da nazarı dikkati celp etmeyi bir vazife addediyorum.

Ölüleri Hatırlamak

Fransızlar ağaçsız mıntıkalarda harpte ölenlerin hatırasını yaşatmak için güzel ve faydalı bir usul bulmuş. Ağaçsız havalide senenin bir günü herkes birer ağaç dikmek suretiyle kahramanların namına yeşil ve zinde bir abide dikiyor. Bu ağaçlar fidandan ağaç şekline girecek, meyve verecek, gölge salacak, bulutları çekecek, yağmur yağdıracak ve bu suretle ölenler, yaşayan kardeşleri arasında daima faydalı bir hizmet görmekte devam edecek. Cenazeleri çalıştırma ve ademi mağlup etmenin ne güzel bir çaresi!

Bunu biz de tatbik etsek, ölenlerin ve yaşayanların ruhu ne kadar memnun olur.

Sağdan Yazı

Yeni harf inkılabının birçok kıymeti arasında bir ehemmiyetlisi vardır ki, bunu, ancak Avrupa şehirlerinde seyahat etmiş olanlar bilir.

Bir gün Paris'te, hayvanat bahçesinde, maymunlar kafesi

karşısında dururken, hatırıma gelen bir şeyi defterime yazayım, dedim. Daha ikinci satırı tamamlamadan, etrafımda tabii olmayan bir sessizlik hasıl olduğunu hissettim. Başımı kaldırdım. Bir de ne göreyim: Herkes maymunları bırakmış, sağdan yazı yazan adama hayretle bakıyor. Hemen defterimi cebime koydum ve çoluk çocuğa tuhaf bir manzara arz etmiş olmaktan mahcup, oradan süratle uzaklaştım.

Bu suretle öğrendim ki, eski yazımızın yazılırken temaşası bir Avrupalı seyirci kitlesini maymunlardan bile daha fazla eğlendiriyor.

Paris 1929

Tehlike Hissi

Eski yelkenlilerle seyahat nasıl yapılırdı, neler hissedilirdi? Bilmem. Fakat yürüyen bir palas içinde imiş gibi insana deniz üzerinde olduğunu unutturma iddiasında olan şu en mükemmel yeni vapurlar bile, bütün o geniş teraslarına, mutantan sofralarına, süslü salonlarına, suarelerine, danslarına, sinemalarına rağmen, yolculuk halinin ruhta yaptığı bir nevi buruşukluğu bir türlü unutturamıyor.

Acı dalgalar içinde, derin bir uçurum üzerine asılmış yürüyen bir demir yığını üstünde olma tehlikesini, yolcular, akıllarıyla değilse bile bilinçaltlarıyla mütemadiyen duyar. Bu anlatılmaz, gizli hissin görünüşü şu suretle oluyor.

Vapur demir alıp rıhtımdan ayrılınca, yolcular, ırk, millet, memleket, cins, yaş farklarına rağmen, kendiliklerinden birbirlerine yaklaşıyor ve büyük felaket anlarında olduğu gibi, yekdiğerinin dostu, sırdaşı, mahremi, hatta akrabası gibi bir şey oluyorlar.

En mükemmel bir vapurun bile neşeli bir yer olmadığını gösteren diğer cihet:

Vapurda en çirkin kadın bile, herkesin gözleriyle âdeta yediği, etrafında manevra yaptığı, tebessümünü, iltifatını yana yakıla dilendiği bir afet oluyor!

Halbuki kadın ancak muharebe yerlerinde, tenha yerlerde ve hastalıkta ancak bu kadar kıymet alır, değil mi?

Evliler hep vapurlarda yaşasa boşanma kalkardı.

Valiz

Çok seyahat etmiş olan aziz arkadaşım Yakup Kadri, yola çıkmadan, bana şimdiye kadar hiç bilmediğim bir endişe aşılamıştı: Seyahatte valiz meselesi. Bana demişti ki: "Valizlerin güzel değilse zahmet edip seyahate çıkma, değmez. Zira hiçbir yerde iyi muamele görmezsin. Vapurda kamarotların, hizmetçilerin sana itinası, hep valizlerinin kıymeti nispetindedir. Valizler adi mukavvadan veyahut fiberden ise, bilhassa Paris veya Londra işi değilse, halin harap. İstediğin yapılmaz, çağırdığın gelmez, sofrada en kötü yeri sana ayırırlar, yemek sana en sonra getirilir. Yolculuğun devam ettikçe muhakkir ve müstehzi bakışların çemberi ortasında bunalıp kalırsın. Vardığın şehirlerde aynı hal. Hamallar eşyanı kaldırmakta nazlanır. Çağırdığın otomobil geçip gider. İyi otellerde ya hiç yer bulamazsın veyahut en kötü odayı verirler."

Gerçi ilk defa yolculuk yapmıyordum. Şimdiye kadar da çanta yüzünden başıma böyle işler gelmemişti. Fakat Yakup'un sihirli muhayyilesini tanımakla beraber tecrübeye kıymet verip dediklerini hiçe saymadım ve hemen iki valizimden birini tazeledim. Fakat bu da kâfi değilmiş.

Büyük dostum bu sefer rahatımı bozacak başka şeyler söyledi. Dedi ki:

"Yeni çanta... Fakat bu kötü bir valizden farklı değil ki! Seyahat adabını şimdi, sonradan görmüş, soysuz bir insanlık tanzim ediyor. İnsanın bayağı olmasında hiç zarar yok, fakat eşyanın asil olması şartıyla! Bir valizin seyahatte itibar görmesi için yalnız iyi cinsten olması yetişmez. Biraz eski ve yorgun olması lazım. Bu etiketler ne kadar fazla ise, yani valiz dünyayı ne kadar çok dolaşmış olursa sahibinin de itibarı vapurlarda, şimendiferlerde, otellerde o nispette artar. Birçok kimsenin büyük otellerin etiketlerini minnet ve rica ile, hatta para ile te-

Seine Nehri kıyısı.

darik ederek valizlerine yapıştırdıklarını bilmez misin?"

Ne yalan söyleyeyim, bilmiyordum.

Biletimi almış olmasaydım, etiketli valizlerim olmadığı için yola çıkmaktan vazgeçecektim.

Yemek

Herkes bilir ki birçok vapurda yolcular, günde beş defa yemek sofrasına çağrılır.

Şark milletleri İngilizlere mahsus olan bu müthiş yemek usulünü Allah'a şükür bilmez. Zira sıcak iklimler, uzviyete bu kadar fazla beslenme ihtiyacını hissettirmez. Bir baş soğan, beş

on zeytin tanesi veya bir miktar yoğurtla yarım okka ekmek, cenupta yaşayan milyonlarca insanın, asırlardan beri, gündelik gıdası olmuştur.

Bir İngilizi yirmi dört saatte mumya gibi kurutup nefesini alamaz bir hale getirmek için kâfi olan bu rejim, bizde, çiftçiyi güneş altında bütün gün çalışmaktan, bir mekkâreciyi sekiz on saat fasılasız yol yürümekten, ihtiyar bir hamalı bütün bir ev eşyasını sırtlayıp dik bir yokuşu çıkmaktan menetmez. Vakti hali yerinde olanlarımızın da yediği malum: Midede hemen suya dönüşen bir iki tabak sebzeden başka bir şey değil!

Doğulu, bu kanaatkârlığı sayesinde, Bolşevizm gibi açlık ihtilaçlarından daima masun kalacak. Moskova'da kan rüyaları gören aç ayının homurtusunu öğrenip bunu musiki diye dinletmeye ve ruhlarını cüzam illeti gibi kemiren hırsları bize de geçirmeye gelenler boşuna uğraşıyor. Hazım cihazımızın ucuna, kendi ağızları gibi doymak bilmeyen bir karga gagası takmadan mümkün değil, işlerini başaramayacaklardır.

Her deniz seyahatinde olduğu gibi, bu sefer de vapurda verilecek yemekleri hastalanmadan nasıl yiyebileceğimi düşündüm. Günde beş defa yemek... Sabah kahvaltısında bir lokma ekmeği bile boğazından geçiremeyen, günde bir iki defa yemekle doyan, hatta üste de şişmanlayan bir adam için günde beş defa sofrada bulunma mecburiyeti korku ile düşünülmeyecek şey mi? Halbuki her defasında hayretle şunu gördüm ki, deniz bir anda insana, değirmen gibi her şeyi öğüten korkunç bir İngiliz midesi veriyor. Vapur kumpanyaları da her deniz yolcusunu İngiliz addedip ona göre besliyor.

Meşhur İtalyan şairi D'Annunzio, İngilizlerin istila hırsını rezil etmek kastıyla onlara "altı yemekli millet" der. Vapurda bulundukça İngilizlerin bu harikulade iştihası bana gayet tabii geliyor. Büyük Britanya adası sabit bir büyük vapur ve İngilizler daimi deniz yolcularından başka nedir? Yemek için dünya-

yı ellerine geçirmiş olmasalar, en korkunç Bolşevikler, İngilizler olacaktı.

Venedik

Göz, görmek için değil, abanmak içindir.

Seyahatimin ilk merhalesini teşkil eden Venedik bütün güzellik şöhretine rağmen hakikatte büyük bir bataklık üzerine kurulmuş rutubetli, çürümüş, hastalıklı bir şehirdir.

Venedik'in bulanık sular içinde yosundan nihayetsiz yeşil bir sakalı var. Evlerin yüzde doksanı yapıldıkları günden beri güneş görmemiştir. Birçok sokak bir buçuk metre genişliğinde bile değil. Venedik'e vardığım günün akşamı grupla beraber sulardan yeşil bir hayal halinde çıkan sıtmanın yumuşak ve ıslak elleri etimin üzerinde dolaştı ve vücudumu titreme içinde bıraktı. İşte göz, doğru görmesini bilse, şairler ve âşıklar şehrini böyle görecekti.

Fakat herkes gibi, ben de Venedik'i olduğu gibi göremedim. Kazanova'nın vatanı bin bir hayalin şaşaasına bürünmüş olarak karşıma çıktı.

Caddeleri, sokakları renkli akislerle dolu, durgun kanallardan ibaret olan bu şehirde ne otomobil, ne tramvay, ne at, ne araba gürültüsü var. Sükut sularının kenarında dizilmiş duran, çiçekten yapraktan, altın ve güneşten örülmüş harap saraylar tıpkı Dojlar zamanında oldukları gibi. Saint Marc meydanının ortasına dikilmiş yüksek tunç direkler üzerinde büyük kırmızı Venedik bayrağı hâlâ her pazar günü iki muazzam İtalyan bayrağı ortasında Adriyatik denizinin rüzgârlarıyla dalgalanıyor. Her gece büyük kanalın suları sanki eski Venedik karnavallarının ışık hatıraları ile düşünür. Bütün dükkânlarda hâlâ satılan mercan gerdanlıklar, Murano camları, Burano dantelle-

ri ve işlenmiş derilerdir. Kiliselerin eski büyük çanları hâlâ ikide bir havayı tunç şarkılarla dolduruyor. Mavi sema yüreği zevkten eritecek kadar mavi olan sema, yüz binlerce kırlangıcın kaçıcı küçük siyah üçgenleriyle dolu. Böyle bir şehirde asırların değiştiğinden haberdar olmak ne mümkün!

Venedik belki dünyada eşi olmayan bir tarihi tahayyül şehridir. Üç gün ve üç gece Venedik'te, kırmızı cüppeli Dojlar, gizli bir aşk buluşmasına gondolla giden çıkık alınlı sevgililer, kadife maskeli âşıklar, buseler, hançerler, zehirler, hileler, zindanlar ve ölümler içinde mesut yaşadım.

Lido

Lido, Venedik'in karşısında dümdüz, yeşil bir adadır. Beyaz kumlu sahillerinde dünyanın en büyük ve en zengin yazlık otelleri yükselir. Bu otellerde mevsim geçirmeye gelenlerin bembeyaz yatları, uzakta, mavi dalgalarda sallanır.

Her meşhur kumsal gibi Lido, Avrupalıları Afrika renklerine boyamaya mahsus bir süs ve güneş fabrikasıdır. Burada sabahtan akşama kadar, beyaz dişleri, çehrelerinin tatlı esmerliği içinde parıl parıl yanan kadınları vahşi gerdanlıklar takmış, erkekleri dövmeli, İngilizce konuşur, taze ve acayip bir insanlık dolaşır. Lido'da kumlar karşısında yapılan küçük bir müşahede:

Dünyanın bütün büyükleri, fabrikatörler, banka müdürleri vb. hemen hemen bila istisna baştan dökük saçlı, vücutça orangutan gibi kıllı ve bilhassa şişman ve iri göbeklidir. Karıları da kendileri gibi yüzerken fazla yağdan, dalgalarda boğulmuş fokları andırır. Güzel vücut, yani dar bel, geniş omuz, adaleli kollar ve bacaklar, henüz bir şey olamamış gencin, küçük kâtibin, çırağın ve hademenindir. Muvaffak olmuş zekâ ile

çirkinliğin ve bilhassa iri göbeğin sıkı bir münasebeti mevcut olduğundan şüphe etmemeli. Lido plajında öğrendiğim bu oldu.

Dillerin Karanlığında

Sırf zevkim için sekiz gün kaldığım güzel İtalya'da, etrafımda tabii, yalnız İtalyanca konuşulduğunu işittim. Bu beni hayli rahatsız etti. İlk günler bir tek kelimesini anlamadığım bu lisanla konuşanların sesleri, benim için at kişnemesinden veyahut çaylak ıslığından hiç farklı değildi. Muhataplarımın söylediği şeylerde bir mana olabileceğine akıl erdiremiyordum. Benimle konuşanlar da, dillerini anlamayan bir adamda akıl ve idrak olabileceğine zerre kadar ihtimal veriyor görünmüyordu. Fikirlerimin, hislerimin birçoğunu atmış, anlaşabilmek ümidiyle arzularımı en iptidai bir dereceye kadar indirmiştim. O kadar iptidaileşmiştim ki, bana bir şey söylemek isteyenler, bir hayvana dert anlatmak için yapılan sesleri ve işaretleri kullanıyordu. Sanki insandan kediye dönüşmüştüm.

Sokakta mağazanın tabelaları, duvar ilanları da başka bir işkence. Latin harfleriyle yazılan bu yazılara insiyaki bir hareketle gidiyor ve tabii bir anlaşılmaz lehçeye vuruyordum. Sanki ağzıma meyve diye koyduğum şeyleri çiğnemek isterken, dişlerim birden bir çakıl taşının sertliğine çarpıyordu. Anlamamazlıktan gözlerim yanmaya ve beynim acı acı sızlamaya başlamıştı. Hiçbir şey görmemek, okumamak ve biraz dinlenmek için ilan kâğıtlarının yapıştırılmadığı boş bir yere, havaya, göğe bakıp yürümeye başlamıştım.

Bundan anladığım: İnsan zekâsı dili icat etmemiş, dil zekâyı parça parça yaratmıştır. Yabancı bir dilin karanlığında insan, bir gün içinde hüviyetini kaybederek hayvandan fark edilmez bir hale geliyor.

İtalya Şehirleri

Bir şehrin medeniyet ölçüsü nedir? Bekâra temin ettiği rahat derecesi.

Toplu yaşamak insana mahsus bir hüner veya bir fazilet değildir. Güvercinler, martılar, koyunlar da gözümüzün önünde böyle yaşamıyor mu? Tek başlarına zayıf ve aciz kalan bütün hayvanlar, sürü halinde olmaya mecburdur. Cemiyetin en iptidai hücresi aile kümeciğidir. İzdivaç, içtimai bir insan icadı olmaktan ziyade tabiatın zorla birçok hayvana kabul ettirdiği yaşayış tarzıdır.

Taş devrinin çiğ balık yiyen insanı muhakkak evliydi.

İptidailikten medeniyete, köyden şehre gittikçe evli azalmaya ve yüksek bir insan numunesi olan bekâr gözükmeye başlar.

Bekâr kalmak, aile teşkili mecburiyetinden uzak olmak, ancak bir medeniyet içinde kabildir. Mükemmel hastaneler, muntazam oteller, temiz lokantalar, fenni çamaşırhaneler, bahçeler, kahveler, kulüpler, kütüphaneler, tiyatrolar, dansingler ve daha bin türlü eğlence yeri olmadıkça "bekâr" denen büyük medeniyet mahsulü insanın da yaşamasına imkân yoktur.

Geçtiğim bütün İtalya şehirleri bana, bu itibarla, çok mükemmel göründü. İtalyan oteli, Fransız oteline kat kat üstündür, İtalyan sokağı renkli bir neşe kaynağıdır. Gerçi İtalya hayatı, umumiyet itibariyle henüz, Hindistan gibi, iptidai bir aile devresindedir. Fakat bekâr ve bekârın bir nevi olan seyyahın İtalya'da bir an yalnızlık neşesizliğini duymasına imkân yoktur.

Seyahat esnasında başlıca eğlencem, o bin bir cinse mensup ve her gün değişen seyyahların halini seyretmek oldu. Ya Avrupa'da seyahate yalnız budalalar çıkıyor veyahut seyahat Avrupalı adamları budalalaştırıyor.

Yeni bir iskeleye, bir gara, bir şehre vardık mı, vapuru, şimendiferi dolduran kadın ve erkek kalabalığı, hemen kartpostalcılara hücum ediyor ve herkes bir köşeye çekilerek, etrafına bakmaksızın, acayip bir sıtmanın harareti içinde, bütün bir stilonun mürekkebini, saçma sapan satırlar halinde yüzlerce kartın beyazlığı üzerine döküyor. Bu kartpostal yazmak yarışında, memlekette bırakılan en ehemmiyetsiz tanışmalar bile seyyah gözünde bir dostluk kıymetini alıyor.

Hele Kodak, seyahatte, nice bayağılıkların tespiti vasıtasıdır. Her dağ köşesinde, her dere kenarında, her kaya, her ağaç altında birbirinin fotoğrafını almakla meşgul muhakkak çirkin bir çifte tesadüf olunur. Bu resimler, ancak dönüşte dostlara ve akrabalara emsalsiz bir maceranın vesikaları şeklinde gösterilmekten başka hiçbir maksatla çekilmiyor.

Seyyahın saflığı Venedik şehrinde azamî dereceyi bulur. Venedik'te San Marko Meydanı'nın aç gözlü sayısız güvercinleri var. Bunlar yemi insan elinden yiyecek kadar alışkındır. Venedik'e her uğrayan seyyahın, mutlaka elinde, omzunda San Marko Meydanı'nın bir iki güverciniyle fotoğraf çektirmesi âdettir. Yüzlerce fotoğrafçı, seyyahların bu gülünç merakı ile geçinir.

Belli ki geniş bir kıtanın yolları üzerinde alay alay seyahat eden bu kafileler, başka âlemler, başka insanlar görmek için değil, sadece memlekette kalan dostları ve akrabaları hasetten çatlatmak zevkini tatmak üzere yalnız kartpostal yollamak ve

fotoğraf çektirmek için dolaşıyor.

Paris'te 14 Temmuz

Paris'e 14 Temmuz bayramının arifesinde vardım. Kahvelerin saçakları, bayraklar, kâğıt fenerler, elektrik kandilleriyle süsleniyor. Meydanların ortasına orkestra takımları için yerler hazırlanıyor, iskemleler çoğalttırılıyor.

Fakat bayram sabahı Paris şehri koleraya uğramış gibi göze çarpacak tarzda boşalmıştı. Caddeler esniyor, kahveler geriniyor, açan tek tük mağazalar mahmur gözler gibi yarım kapalı kepenklerle gelip geçenlere bakıyordu. Bütün Paris'in halis Fransız sakinleri, kırlara, ırmak kenarlarına, kumsallara kaçmış, Eyfel kulesini, Louvre'u, Pantheon'u bize, yabancılara bırakmıştı.

14 Temmuz akşamı, milyonlarca kandil ışığında ve havai fişeklerin patlayışıyla yeşil, sarı, kırmızı ateşlerin lacivert bahçesi haline gelen titrek bir gece seması altında, Almanlar İngilizlere, Amerikalılar zencilere, Çinliler Japonlara sarılarak sabaha kadar içtiler, güldüler, oynadılar ve orada namevcut Fransızlar namına Bastil'in fethi bayramını kutladılar.

Aix-Les-Bains

Figaro gibi kibar gazetelerin okuyucuları, meşhur kaplıcanın zevk ve sefası hakkında verilen tafsilatı okurken ağızlarının salyası akar: "Dün gece Vichy'de falan prens ve prenses şu kadar kişilik mutantan bir ziyafet verdi..." "Evvelsi akşam falan Hint racası, Evian'da şöyle bir eğlence tertip etti". "Yarın filan Acem şehzadesi dostlarını ve davetlilerini Brides LesBa-

Paris Opera Binası.

ins'de hayalı bir şark gecesinin büyüsü içinde yaşatacak..."

Yolum bu şehirlerden birine, AixLesBains'e uğradı.

Gazetelerin şu prens ve prenseslerini, kont ve konteslerini, raca ve şehzadelerini yakından görebildim. Korkunç! Bu boş şifa kaynakları kenarında, dünyanın bütün zengin sakatlarını, buruşuk ihtiyarlarını, romatizmalılarını koltuk değnekleriyle, küçük arabalarıyla, sargılarıyla ve hastabakıcılarıyla toplanmış buldum. Süslü içme yerleri etrafında sabahtan akşama kadar İngiliz acuzeleri, Amerikan mütekaitleri, İspanyol bunakları, billur fıskiyelerden akan alelade bir suyu bardak bardak içiyor, gazinoların orkestraları cansız havalarla bu su dolu şişkin karınlara beyhude neşe vermeye çalışıyor...

Aix-Les-Bains'de yapraklı büyük ağaçların dallarından caddelere ve meydanlara dökülen gölge bana bir ahiret alacalığı hissini verdi. Hastaneleri andıran büyük otellerde perhiz yemekleri...

Mezarlığı andıran bahçelerde durgun, düşünceli, bezgin hastalar...

Hastalık, ihtiyarlık ve çirkinliğin maddi manzaralarıyla dolu olan bu yerde suyun ne tesiri olabilir? İhtiyara bakan ihtiyar, hastaya bakan hasta, çirkine bakan çirkin, son nefesini hüzün içinde vermeye mahkûmdur.

Her ne şekilde olursa olsun, insan çirkinliği zehirlerin en katilidir. Bu zehri gözleriyle içenler için hiçbir menbanın şifası yoktur.

Kadın İşleri

Bir gün Paris'te, Maliye Nezareti'nin kapısı önünden geçiyordum. Akşamdı. Tatil saati idi, memurlar çıkıyordu. Seyir için durdum. Çıkanlar hep kadındı. Genç, ihtiyar, çirkin, güzel kadınlar!

Arada bir bu eteklikli memur kafilesinin yumuşaklığı içinde sert ve zeki çizgili bir erkek başı görünüyordu. Belliydi ki bu Fransız nezareti eskiden aciz memurlara gördürülen basit kâtip işlerini şimdi kadınlara tevdi etmiş, fakat muamelatın sinir noktalarını yine erkek ellerinde tutmaya mecbur kalmıştır. Memurluk hayatında pembe tırnaklı beyaz eller mukayyitlik ve daktilografiğin ötesine bir türlü geçememişti.

Harp senelerinden beri kadının ucuz ücretler mukabilinde vazife kabul edişidir ki, onu bazı kolay faaliyet sahalarında erkek rakibi vaziyetinde göstermiş ve ona muhayyel bir müstakbelde erkeğinkine muadil bir dimağ kudreti sahibi olacağı

vehminı vermişti. Hakikatte kadının hizasına gelebildiği erkek, hemen her işte, işlemez bir memurdan başka şey değildir.

Bir dostuma Paris lokantalarının iyisini fenasından nasıl ayırabileceğini sormuştum. Şu cevabı vermişti:

Kolay: Garsonları erkek olan lokantalar iyi, garsonları kadın olanlar fena.

Bu cevap bana bir içtimai meselenin hakiki çehresini taşıyor gibi göründü. Geçtiğim bütün memleketlerde erkeğe rakip olan kadının faaliyette nereye vardığını öğrenmeye çalıştım. Her yerde reklamla geçinen kıymetsiz muharrirler gördüm. Bolonya ormanının yeşil yollarında terbiyeli beygirlere binmiş süslü amazonlar gördüm. Cüppeli, fakat müşterisiz, gözlüklü, fakat hastasız yığın yığın avukat ve doktor kadın gördüm. Yalnız fabrika, vapur ve şimendiferlerin kıpkızıl ocakları karşısında tunç derileri parça parça parlayanların içinde tek bir kadın yoktur. Zekâsı cisimlere en ufak bir hareket vermiş olan bir mühendis kadından hiçbir tarafla bahsedildiğini duymadım.

1 Ağustos

Bu sene komünistler, dünyanın her tarafında, ağustosun birinci günü küçük bir ihtilâl sarsıntısı vücuda getirmeyi kararlaştırmıştı. Bu hareketin ismi "Harbe karşı protesto" idi. Hangi harp? O meçhul.

Ta temmuzdan itibaren Paris'te çıkan bütün komünist gazeteler, sayfalarını iki üç kelimenin tekerrüründen örülmüş o mahut yavan nesirle doldurmaya başlamıştı: Proletarya... Burjuva... Kürk yakalı kapitalist... Şampanya kadehleri... Makine, buhar... Lokomotif... Raks... Şarkı vesaire...

Güvercin mukallidi kızıl kuşlar dünya havasını uğursuz

kanat şakırtılarıyla dolduruyor; rahat, mesut, zengin ve güzel görmekten mustarip oldukları bir dünyayı harabeye döndürecekleri günün yaklaştığını ummaktan yerlerinde duramıyorlardı.

Humanite gazetesi, sayfalarını büyük puntolarla donatıyor, yoldaşların belirlenen saatte nasıl toplanıp nasıl hareket edeceğini, burjuva şehrinin nasıl kolunun kanadının bağlanacağını, elektriğin nasıl kesileceğini, ulaşımın nasıl durdurulacağını ve neticede kaldırımın nasıl zapt edileceğini inanılmaz bir cesaretle açıktan açığa yazıyordu.

Ağustosun birinci günü geldi. Sokağa fırladım. Hayatımın bahasına bile olsa şu misli geçmemiş kaldırım muharebelerini görmek istiyordum.

Fakat gözüm etrafta her günkü hayat manzaralarından başka bir şey görmüyordu. Tatlı bir yaz sabahının neşeli güneşinde işlerine giden kadınlar, erkekler. İskemlelerinde rahat rahat havayı teneffüs eden veya gazetelerini okuyan lakayt kahve kalabalıkları... Polisler, yine her gün gibi, ötede beride ikişer ikişer dolaşarak heyecansız konuşuyor ve etrafla zerre kadar meşgul görünmüyordu.

Hayret!

Rastladığım bir Fransız dostuma vakit geçmeden bir ihtilal sahnesini nerede görebileceğimi sordum. Uzun bir kahkaha attı.

İhtilal mi? Bazılarının aklından başka hiçbir yerde böyle bir şeye tesadüf edemezsiniz. Ciddi bir kuvvetin ayak üstünde tutulduğu bir günde komünistler münasebetsizlik yapacak kadar canlarından bıkmış adamlar değildir. Bunların dünyayı yıkmak için kullandığı müthiş silah fütürist şiir ve kübist resimden başka bir şey değil!

Filhakika 1 Ağustos, diğer günlerden hiçbir renkle ayrılmadı ve işle, neşeyle, ticaretle, aşkla, buse ile, musiki ile, ışık-

la mutat saate kadar devam edip Paris şehrini sapasağlam iki ağustosa teslim etti.

O günün polis bilançosu kendi cesaretlerinden ürküp kaldırımlar üzerinde bayılan sarhoş bir Çinli, iki Tunuslu ve bir Lehli komünistin kahramanlığından başka kaydedecek bir şey bulamadı.

Bir Şairin Hatırası

Şiirin ve şairin iktisadi bir rolü olmadığını iddia edebilenler, görgüsüz ve bilgisizlerdir. Alp Dağları'ndaki Aix-Les-Bains civarında meşhur Bourget Gölü, sırf büyük bir şairin hatırası sayesinde, Fransa için mühim servet menbası teşkil ediyor.

Herkes Lamartine ismini işitmiştir ve onun her lisana tercüme edilmiş *Raphael* isimli romanını okumuştur. Eserin mevzuu hafifçe tahrife uğratılmış bir aşk macerasıdır. Romanın erkek kahramanı Raphael bizzat şairdir, kadın kahramanı Julie ise, bir fizik muallimin Veremli zevcesi Madame Elvire'dir. İki genç ilk defa, Bourget Gölü'nde, bir fırtına yüzünden tanışmış ve gölün bir sahilinde, Hautecombe isimli küçük bir balıkçı köyünde ilk buselerini birbirlerinin dudağından almıştır.

Raphael romanının çıktığı tarihten beri her sene yüz binlerce seyyah Bourget gölüne gelir, Hautecombe'a gider ve bu aşkın, şiir kudretiyle hâlâ yaşayan hatıralarına kalbini sürterek, tatsız maddi insanlığını bir maneviyat zerresiyle asilleştirmeye çalışır.

Bu soluk tabiat köşesinde, bir tarihte, bir şair birkaç gözyaşı döktüğü içindir ki, bugün bu su, bu kayalar, bu dağlar, bu ağaçlar, sihirli bir güzelliğe bürünmüş ve dünyanın bütün suları, dağları ve taşları fevkinde bir itibar kazanmıştır.

Gerçi Lamartine fakir öldü. Fakat büyük şairin yoksulluk

içinde ölmesine razı olan milletin bugün binlerce çocuğu onun hatırasının maddi kârıyla besleniyor. Aix-Les-Bains ile bu Bourget arasında birçok otobüs ağızlarına kadar dolu olarak insan taşıyor. Bourget Gölü'nde birçok vapur Hautecombe'a seyyah götürüp getiriyor. Aix-Les-Bains şehrinde şairin sevgilisiyle oturduğu aile pansiyonu bugün adam başına iki frank duhuliye ile ziyaret edilen bir müzedir.

Turizmin en mühim merhaleleri, büyük şairlerin bir zaman yaşamak ve ıstırap çekmek lütfunda bulunmuş oldukları yerlerdir.

Seyahat Notlarının Sonu

Dönerken ekspreste yemek masasında bir yolcuyla tanıştım. Yüzü yorgunluk ve kömür tozunun yağına, kirine bulaşmış, gözü mustarip bir hayvanınki gibi küçük ve ürkek bir adam.

Beş on dakika içinde birbirimizin kim olduğunu tanıdık.

Karşımdaki adam emekli bir Portekiz zabitiydi.

İşim yok. Evli değilim. Lizbon'daki evimde beni yalnız bir ihtiyar hizmetçi ve bir kanarya kuşu bekliyor. Param var. Fakat içim sıkılıyor. Can sıkıntısından deli olacak gibiyim. Bana seyahati ilaç gibi tavsiye ettiler. Üç aydan beri Avrupa'nın görmediğim şehri kalmadı. Berlin'de midem bozuldu, Paris'te nezle oldum, Hollanda'da romatizmaya tutuldum. Her yerde ancak yabancılığımı daha fazla hissettim. Nevrasteni ileri bir şekle girdi. İşte seyahatten istifadem. Seyahatim boş bir şeymiş. Şimdi bu ümit ve teselliyi de kaybetmiş olarak, memleketime, yani hüznüme ve yalnızlığıma dönüyorum. Mustaribim, mustaribim, her zamandan daha fazla mustarip.

Zavallı adam haklı idi.

Muhayyelatı Aziz Efendi nâmındaki masal kitabını şimdiki neslin okuyucuları tanımaz. Halbuki bu güzel kitabı okumamış olmak yazıktır. Orada Şahı Serendib'in hikâyesi gayet manidardır. Şahı Serendib saadeti bulmak hülyasıyla dünyayı dolaşır, fakat bulamaz. Nihayet avdetinde, onu kendi evinde bulur.

Saadeti tatmak bir iztidattır. Mesut adam onu ancak kendi ruhunda ve kendi elinde bulur. Şimendiferleri, vapurları, otelleri dolduranlar bir serabın arkasında koşan zavallılardır. Şahı Serendib gibi yolunu şaşırmış zavallılar.

Frankfurt Seyahatnamesi

Harikulade

Mukaddime

İnsan, hayatının tatsızlığından ve etrafında görüp bıktığı şeylerin o yorucu aleladeliğinden bir müddet kurtulabilmek ümidiyle seyahate çıkar. Bu itibarla seyahat "harikuladelikler avı" demektir.

Keskin akıllılar "harikulade"nin zamanımızda artık bir manası kalmadığını söyleyebilir. Harikulade hiçbir zaman hakikat sahasında mevcut olmamıştır ki, bundan böyle yok olsun. Başka bir münasebetle de söylediğim gibi, sırf kendi dimağımızın bir ameliyesi mahsulü olan ve sinema şekli gibi bir membadan dışarıya vuran "harikulade" birkaç aleladenin birleşmesinden meydana gelir: Öküz aleladedir, ağaç aleladedir, vakta ki öküz ağaca çıkar, harikulade vücut bulur. Eski milletler, dinleri için lazım olan ilahları hep bu düstur ile yaptı. Yunanlılar, insan bedenini beygir vücuduyla birleştirerek "centaure" denilen efsanevi mahluku; Asuriler, insan başını, öküz vücudunu ve kartal kanadını hep bir yere getirerek büyük mabutlarını yarattı.

Bu ameliye, hayal yaratıcı şairin her dakika yaptığı ameliyedir. Hele muvakkatbir şair olan seyyah, yabancı âlemler içinde kendisine arız olan zaruri cehalet sayesinde etrafını daima uydurucu bir gözün hayretleriyle görecektir: Evliya Çelebi'nin eski Türkiye'si, Comte de Gobineau'nun Afgan'ı ve İran'ı, Pierre Loti'nin İstanbul'u, Paul Morand'ın New York'u ancak seyyah gözünün yoktan yaratıp görebileceği birer hari-

kulade hayaldir.

İşte şair ve seyyahın bu akrabalığı yüzündendir ki seyahatname, hiçbir lisan hünerine muhtaç olmaksızın bir şiir kitabının kardeşidir.

Seyahatname okumanın tadını öteden beri bilirim. Bütün çocukluğum onları okumakla geçti. Kış geceleri, dışarıda rüzgâr ulurken bir gaz lambasının ışığını göz bebeklerimde iki altın nokta gibi taşıyarak zengin bir ateş karşısında rahat bir koltukta okuduğum o Afrika ve Amerika seyahatnamelerinin masum ve namuslu üslubundan aldığım tadı bana az edebi eser verebilmişti.

Bu edebiyatın rengini ve lezzetini pek iyi bildiğim için dıştan ziyade içten bahseden bu renksiz ve vakasız küçük kitabıma "seyahatname" ismini vermekle okuyucuyu aldatmış olmaktan korkuyorum.

A. H.

Gece

Bu bir hastanın yol notları, rüzgârlı, karanlık bir sonbahar gecesiyle başlar.

İstanbul'un denizini sinirli, ufuklarını mürekkep gibi siyah ve Üsküdar taraflarının göklerini uzak bir yangının hafif kırmızılıklarına boyanmış bıraktım. Onun için zifiri bir karanlıkta tren Sirkeci'den ayrılırken sinirlerim iyi değildi.

İnsan, geceleyin nasıl yola çıkmaya cesaret eder?

Bunu, bir köşesinde büzülüp kaldığım kompartımanımda siyah siyah düşünmeye koyuldum:

Gece, her çeşit kuruntunun kafatasımızın kovuklarından çıkıp hakikat çehreleri takınarak sürü sürü ortaya dağıldığı, yeri ve göğü tuttuğu saattir. Uyku, geceye bir panzehir gibi dahil olmasa, insan, karanlıklar içinde duyacağı ve göreceği şeylerle kolayca aklını oynatabilir. Uykusu kaçmış bir adam, oturduğu odanın penceresinden kendi bahçesine bile bakamaz; çitlerin genişlediğini, demirlerin, taşların, ağaçların, çiçeklerin en akla gelmez şekillere istihale ederek bir şeyler fısıldaşmakta olduğunu tüyleri ürpererek görür.

Sonsuz karanlıkları uzun ve büyük bir burgu gibi delip geçecek olan trenimizin kafası ve gözü, iki üç saat sonra uykunun ve yorgunluğun uyuşturacağı iki makinistin aciz kafası ve gözünden başka nedir? Alevlerin deli ettiği makinelerin bin bir hıyanet ihtimaline karşı bunlara nasıl güvenilebilir? Sonra, karanlıkta çelik yolların asıl sahipleri kimlerdir? Bunlar, herkes uyurken yıldızlar altında ne işler görür?

Ölüm, canları gece alır, acılar gece çözülür, kaza ve kader,

gece işini görmeye koyulur.

Nihayet uyumuşum.

İkinci gün, güzel bir sonbahar güneşi aydınlığıyla, neşeli Bulgar kırları içinde uyandım.

Bulgar Kırları

Ali Naci, gayet güzel birkaç makale ile bizi yeni Bulgar medeniyetinden haberdar etmişti.

Tanınmış imzalar taşıyan yazılarda edebiyatın payını fazlaca ayırmalı. Usta bir kalem, methettiği şeyin yazısı kadar güzel olduğuna herkesi inandırmayı bir haysiyet meselesi addeder. Onun için yazı, zevk vermekle iktifa etmeyerek, öğretmek de istediği zaman gayet eksik bir bilgi vasıtası teşkil eder. Faraza "mango" meyvesini ömründe tatmış olmayana teşbih yolu ile mango yedirmek kabil mi? Çinçinati (Cincinnati) şehrini görmüş olmayana istiare ile Çinçinati'yi göstermek mümkün mü? Dünyada birbirine tamamen benzer iki şey olmadığına göre, yazının başlıca ifade vasıtası olan "taşbih" hakikatte bir bozma ve yanıltma vasıtasından başka bir şey değildir.

Henüz süt, yün ve çoban kokan incili Bulgar kırlarında bir fabrika bacası ormanı görmedim. Bu kırlar, sonradan gördüğüm Macar, Avusturya ve Alman kırları yanında ağza bile alınmağa değer şeyler değildir; bununla beraber bu kırların ne keskin bir belagatı var!

Şark folklorunda ismi sık sık geçen "gurbet" denen şeyin Bulgar kırlarında, tepelere baykuşlar gibi tünemiş, uzakta hazin hazin gözyaşları döktüğü hissedilmez. Bulgar kırları, kurt veya çakal meskeni, karga dolaştığı yer bir çöl değil fakat aynı adamın mülkü olan hudutsuz bir çiftliği andırır.

Burada her ağacın, her taşın, hatta her otun ve dikenin ti-

tiz bir sahibi var zannedilir. Bu kırlar, koyun sürüleri, temiz köy evleri, suluboya ile renklendirilmiş gibi sıhhatli köylüler, çalışan yahut dinlenen yanık yüzlü sayısız amele kümeleriyle dolu bir hayat bayramı yeridir.

Bulgar istasyonlarında kısa duruş müddetince pencereden görebildiklerim: Fikrin henüz ziyaret etmediği dar alınlar... Sert bakışlı, yamasız boz elbiseli köylüler, açıkta et satan perişan kasap dükkânları, dağınık iskemleli, gramofonlu mahalle kahveleri, ötede beride kırılmış aynalar gibi parlayan su birikintileri, çamura bulanmış kaçışan aptal kaz sürüleri, vs.

Sofya istasyonunun civarı, yağmurlu bir günde, hudutsuz bir bataklık ve anlaşılan her zaman nihayetsiz bir süprüntülüktür.

Ali Naci'nin anlattığı yeni Bulgar medeniyeti her nedense istasyonlara yaklaşmıyor.

İç Sıkıntısı

Sekiz saattir şimendiferdeyim.

Tren boş ve neşesiz.

İçim sıkılıyor.

Yolun iki tarafında memleketler, kıtalar akıp gidiyor, fakat göz için yeni hiçbir şey yok. Beş dakikada bir pencere değiştiriyorum: Aynı ağaçlar, aynı yollar, aynı dereler, uzun bir baş ağrısı gibi yolun iki tarafında tekrarlanıp duruyor.

Rabbim! Şu manzara dedikleri ne müziç bir şeymiş!

Elimde büyük bir şairin harikulade kitabı var. Trenin anlatılmaz can sıkıntısını gidermek için kitabın büyülü nesrini mi okumalı yoksa şu pencerelerin dışında bin bir renkle kaynaşan fakat bir türlü değişmesini bilmeyen hayatın dümdüz şeridini mi seyretmekte devam etmeli?...

İşte halledilecek küçük bir mesele:

Gerçi hayat, kitaba sığmayacak kadar geniştir; fakat tekerrürlerle doludur. Kitap, tabiatta en büyük olan şeyin yani insanın en güzel balını taşımak itibariyle tabiatın genişliğini haiz olmaya muhtaç olmaksızın ona üstündür. Tabiatta insanın en büyük şey olduğuna şüphe etmemeli. Zira en karanlık bir Afrika'nın en kuzguni bir vahşisi bile en akil bir fil, en tedbirli bir karınca ve en kâmil bir baubab ağacına zekâca bir milyon kere üstündür.

İnsan zekâsı, tabiatın içinde değil, tabiatın yanında, ayrı bir kuvvettir. Tabiatı beğenmediği için değil midir ki insan zekâsı, şiiri, mimariyi, musikiyi, raksı ve onların yanında büyük, küçük şu bir sürü hayat sanatlarını yaratmıştır. Hayatımıza tat veren derin zevklerin hakiki yaratıcısı olan insan zekâsının halis bir mahsulü olduğu için kitap, tabiattan büsbütün ayrı, ondan daha lezzetli ve ondan daha dinlendiricidir. Kitabımı okuyorum.

Kımıldamayan Işıklar

Seyahat ne kadar rahat ve eğlenceli olursa olsun yine için için anlaşılmaz bir endişe tohumu taşır. En iptidai ve ağır kervan yürüyüşlerinden en süslü ekspres ve en mutantan vapur seyahatlerine kadar yolculuğun bütün çeşitlerini tecrübe ettim, hepsinde de aynı gizli acının içimi ısırdığını duydum.

Akşam, yolculuğun en keskin duygu saatidir.

Yolcu üzerinde karanlığın bu tesiri nereden geliyor?

Uzaklardan, insanlığın ta ilk hayvani gecelerinin hatıralarından...

Gece, korku vaktidir. Göz artık vazifesini yapamadığı için

yanlış şeyler görmeye başlar. Her gölge oyunu, her ot titreyişi, her yaprak kımıldayışı bir düşman yaklaşması hissini verir. Sinirlerin diken diken olduğu bu karanlık saatlerde hayvanların birçoğu için toplanmaktan, tünemekten veya ine çekilip uzanmaktan ve yatmaktan başka yapacak bir iş yoktur. Elektriğin keşfine rağmen medeni şiir, vahşi şiir gibi hâlâ gece başlangıcının getirdiği hüzünden ve karanlığın uyandırdığı faciadan bahseder.

Gecenin karanlıkları içinde seyyah nedir? İnine girmemiş, yolunu şaşırmış ve her an bir düşmanın pençesine av olmak tehlikesine maruz kalmış titrek ve zavallı bir hayvandır. Vagonların çelik şangırtısı veya geminin uskur gürültüsü içinde, esrarengiz bir talih işaretine doğru giden bir yolcu için sahilin her kımıldayan ışığı, yerlerini ve âdetlerini değiştirmeye lüzum görmemiş makul insanların mesut bir toplanma noktasıdır. Yolcu o ışıklara baktıkça kendisini siyah rüzgârlar eline düşüren deliliğini düşünür ve uzaklarda bıraktığı ılık bir oda ile dost bir lambayı içi sızlayarak hatırlar.

Sinek

Bir sinek bir kartalı kaldırıp yere vurdu
Yunus Emre

Sinekten nasıl kurtulmalı!...

Ne memleket, ne iklim değiştirmek, ne de her tarafı cilalı ceviz tahtalarla parıl parıl yanan Avrupa ekspresiyle seyahat etmek bunun için kâfi değil!

Öğle yemeğinden sonra sinirlerim uyuştu, ufak bir uyku kestireyim diye kompartımanımda uzandım. Havada vızıltıdan murabbalar, müsellesler, daireler, helezonlar çizen on, on

beş sinekten bir tanesi beni gözüne kestirdi; süzülüp dudağımın bir kenarına kondu ve bir kurşun ağırlığıyla etime yapıştı. Herkes gibi sineklerin ahlakını az çok bilirim, onlarla zıt gitmeye gelmez. Bana musallat olanın teslimiyetimi görüp nihayet defolacağını umarak kımıldamadım ve müthiş bir sabırla benden uzaklaşmasını bekledim. Ne gezer! İğrenç böcek, düşüncemi anlamış ve sinirlerimin tahammül kabiliyetini ölçmek istiyormuş gibi gitmek şöyle dursun, bilakis yarı yarıya harap ettiği asabımı son haddine kadar aşındırmak için konduğu yerde daha derin yerleşerek, ıslak hortumu ve soğuk bacaklarıyla derimin üzerinde ağır ağır, küçük küçük ürpertici daireler çizmeye koyuldu. "İşkenceler Bahçesi" isimli kitapta anlatılan Çin azaplarını kat kat geçen bu müthiş işkence altında fazla dayanamadım. Kırılan bir zemberek gibi bir an içinde bütün sabrım boşandı, gözüm karardı, acayip, siyah ışıklar görmeye başladım ve bütün irademi kaybederek can havliyle kalkıp var kuvvetimle havayı tokatladım. Fakat boş. O andan itibaren sinekle aramda baş döndürücü bir inat kavgası başladı: Ben çabaladıkça, o bir an için havalanıyor ve elimin hareket kavsi bitince sanki gülerek süzüle süzüle aynı yere gelip konuyor ve etimin üzerinde başladığı işkenceye rahatça devam ediyordu. Başım dönmeğe başladı, çıldırmış gibi yerimden fırladım ve kompartımanımı muzaffer sineğe terk ederek kendimi koridorlara atmaktan başka bir kurtuluş çaresi bulamadım.

Alman Gecesi

Macaristan'dan ve Avusturya'dan itibaren içeride ve dışarıda her şey bana değişmiş göründü: Geçilen memleketlerin medeniyet ölçüsü olan vagonrestoran hizmeti ve hat boyunda manzaralar... Sembolist şairlerin bütün o titrek hayalleri, kar-

şımda hakikat olmuştu: Zümrüt çayırlar ortasında pırıl pırıl akan pembe akşam dereleri... Bunların kenarında gümüş yaprakları hafif rüzgârlarla oynaşan mesut kavaklar... Oyuncaklar gibi en tatlı renklere boyanmış beyaz tül perdeli köşkler... Bunların etrafında otlayan sıhhatli, altın tüylü öküzler... Geçen trene bir an bakmaya tenezzül edip başını çeviren baygın kadın bakışlı mağrur sarı beyaz inekler...

Demiryolun iki tarafındaki tarlalar, kıymetli atlaslar gibi temizlenmiş, ayıklanmış, taranmış, ekilmiş, biçilmiş ve ayrı renklerle yan yana ta ufuklara kadar uzanıyordu.

Belli idi ki büsbütün başka kudretlerle mücehhez bir insanın yaşadığı bir âleme girmiştik.

Avusturya-Almanya hudut şehri olan Passau'a girince bütün bu değişmeler benim için büsbütün akla hayret verici bir mahiyet almıştı. Sanki bindiğimiz tren ansızın büyümüş, genişlemiş, eşya somlaşmış ve kibarlaşmıştı.

Dışarıda büyük bir istasyonun mimarisi, geniş rıhtımlar, havada elektrik saatlerinin ışıklı işaretleri, istikamet gösteren oklar, birtakım iri harfler, spor, dağ ve göl ilanları... Temiz tabaklar içinde elma, armut, üzüm satan ve sattıkları meyveler kadar pembe, sıhhatli, tertemiz giyinmiş çocuklar ve kızlar...

Passau'ya kırk dakika gecikerek gelen trenimiz kaybettiği vakti Alman hatları üzerinde de muhafaza edemeyeceğinden, o istasyondan sonra gecenin karanlıklarına bir yıldırım çılgınlığıyla saldırmaya başladı. İçinde deliler gibi koştuğumuz gecenin yeniliğini tadabilmek maksadıyla kompartımanımın lambalarını söndürdüm. Trenimizin bir an içinde geçtiği büyük istasyonlar ve bir iki dakika içinde bitirdiği şehirler, penceremin karanlık camı üzerinde korkunç birer kibrit gibi büyük bir hışırtıyla parlayıp sönüyordu. Dışarıda, gök gürültüleri ve şimşek parıltıları zannettiğim şeyler, sadece yanımızdan akıp geçen fabrikaların müthiş gürültüsü ve körletici aydınlığı

idi. Sanki demirciler ilahı Topal Vulcain'in diyarına girmiştik!

Bu sırada gözüm kıvılcımlı, dumanlı semada ne tarafa gideceğini şaşıran bizim zavallı aya ilişti. Bu sarı ve perişan çehre, bir gurbetzedenin acınacak çehresiydi.

Varış

Seyahatimin hedefi Frankfurt'a, gece yarısından sonra ikiye yirmi kala vardık; gecikmiş saate rağmen derinden derine her taraftan makine gürültüleri duyulan bu ticaret ve sanayi şehrine muhteşem ekspresimizden kaç kişi indi tahmin edersiniz? Yalnız iki kişi:

Ben.

Bir de midesinden rahatsız genç bir Romanyalı.

Çelikten, camdan ve mermerden yapılmış girift ve havai güzelliği hakkında ancak Belçikalı büyük şair Verhaeren'in şiirlerinin fikir verebileceği büyük istasyonun kocaman cam holü altında, boş rıhtım üzerinde iki yorgun seyyahın uykulu ayak sesleri ne gülünç akisler yapıyordu.

Gerçi Avrupa'nın en büyük istasyonlarından biri olan Frankfurt İstasyonu'na günde girip çıkan trenlerin adedi yüz ile sayılmaz; fakat uzaklardan, ta İstanbul'dan, Balkanlardan, Budapeşte ve Viyana'dan gelen büyük bir ekspresin rıhtıma bıraktığı yükün iki hastadan ibaret olduğuna bakılırsa, bu etrafta mağrur çeliklerini büken Merihi çerçevenin hakikatte sessiz bir facia dekorundan başka bir şey olmadığına inanmalı.

İlk adımda bitmiş bir Almanya ile karşılaşmıştık.

İstasyondan dışarı çıktık: Düşünceli iki hamal çantalarımızı sırtlamış, bizi ismini verdiğimiz civar bir otele götürüyor. Konuşarak arkalarından geliyoruz. Etraftaki sessizlik ve boşluk o kadar derin ki gayet yüksek demir direkler üzerinde et-

Frankfurt Katedrali...

rafa keskin bir elektrik ışığı dağıtan sayısız fenerin gündüz gibi aydınlattığı meydanın asfaltı üzerinde ayaklarımız, iri takunyalar giymiş gibi gülünç patırtılar yapıyor ve seslerimiz, bir hamam kubbesi altında konuşuyormuşuz gibi nispetsiz akisler uyandırıyordu...

Büyük Bir Avrupa Şehri

Hayatında büyük bir Avrupa şehri gören bir adam, kendini, sonradan göreceği bütün büyük Avrupa şehirlerini evvelden görmüş addedebilir: Bu şehirler o kadar birbirinin eşidir.

Frankfurt ehemmiyetsiz bir yer zannedilmesin. Eskiden Alman kayzerlerinin taç giyme merasimi burada yapılırdı; meşhur Heidelberg Darülfünunu onun manevi çemberi içindedir; Wiesbaden, Hombourg, Nauheim gibi eski Rus prensleriyle İngiliz milyonerlerinin toplandığı en şık Avrupa kaplıcaları, hudutsuz parkları, zengin gazinoları, hayal dolu gölleri, siyah ve beyaz kuğuları, heykelleri ve fıskiyeleriyle, hep onun etrafındadır. Hele, nüfusunun onda iki nispetinde Yahudi olduğunu söylemek, bu şehrin iş itibariyle de ne büyük bir faaliyet merkezi bulunduğunu anlatmaya kâfidir. Yahudiler büyük kuşlar gibidir: Onların havada şu veya bu istikamette uçuşu, yerde, büyük hayat cereyanlarının ne tarafa aktığını gösterir. Frankfurt'un eski büyük refahından şimdi sefalete düşmekte olduğunu, Yahudilerin artık şimale hicret etmekte olduklarından anlıyoruz.

Gece karanlığında içine girdiğimiz bu büyük Avrupa şehrini ikinci sabah, binaları, caddeleri, mağazaları ve kalabalığıyla görünce, kendimde en ufak hayrete benzer bir şey duymadım. Zira karşımdaki o büyük hayat gelgitinin ismi Frankfurt olduğu gibi pekâlâ Paris, Londra, Viyana veya Budapeşte de olabilirdi.

Garabete düşmeden iddia edilebilir ki, büyük bir "action" medeniyeti olan Avrupa medeniyeti çerçevesinde şeklin fikirden fazla ehemmiyeti vardır. Kafası ne olursa olsun, bir insanın Avrupalı unvanına hak kazanmak için muhakkak sırtında ceketi, ayağında bir pantolonu ve başında şu veya bu biçimde bir şapkası olmak lazım. Bu hazin ve renksiz kıyafet, medeniyetin üniformasıdır.

Ganj suyu dolu bakraçları ve mukaddes keçileri ortasında, beyaz kefenine sarılıp bağdaş kurarak Londra'ya seyahat eden Gandi hazretlerinin ağzından çıkacak sözler dinlenmeden o acayip kılığının Avrupa matbuatında nasıl müthiş bir skandal yaptığını hepimiz hatırlarız.

Büyük Avrupa şehirlerinin bu şekil yeknesaklığına eklenen diğer bir tatsızlığı da artık hayali heyecana getirecek hiçbir "sır"rı ihtiva etmemelerinden ileri geliyor: Bu şehirlerin hayatını yer altından ve havadan tanzim eden müthiş makine ve elektrik mucizeleri, şimdi mektep kitaplarında çocuklara öğretilen birtakım basit şeylere istinat ediyor. Bunları bilmek, seyahatin mükâfatı olan hayreti ortadan kaldırıyor.

Karşımda sanki yüz seneden beri tanıdığım fakat sekiz saatten beri misafiri olduğum Frankfurt'a bakarak eski altın şehirleri, o hayal sislerinde yarım görünen Kartaca'yı, Sidon'u, Babil'i, Ninova'yı düşünüyorum.

Yedi seyyareye göre yedi renge boyanan tepelerinde görünmez müneccimlerin, anlaşılmaz hesaplar yaptığı geniş merdivenli kuleler, granit ve altın sütunlu yaklaşılmaz mabetler, bunların tehlikeli karanlığında düşünen ilahlar ve bu yabancı ilahların tüyler ürpertici sırıtkan kırmızı çehreleri...

Gerçi bu eski şehirlerde Frankfurt'un palaslarındaki rahatı ve lokantalarındaki zengin listeleri bulamazdım, fakat o cellat şehirlerinde, uzaktan gelen yabancı için ne kuvvetli hayretler ve ne keskin ürpermeler vardı!...

Caddeler

Sabah kahvaltısından sonra otelimden çıktım. Bana şimdilik her şeyi kapalı olan Frankfurt caddelerinde gelişi güzel dolaşıyorum.

Seyyahın yabancı kaldırımlar üzerinde göze çarpan bir acayip hali var: Gözleri etraftaki izahatsız eşyayı kavramak için yataklarından lüzumundan fazla fırlamıştır, kulakları ise işittiklerinin manasını seçebilmek son ümit ve gayretiyle sersemleşmiş başının iki yanında asabi yapraklar gibi dikilmiştir. Victor Hugo'nun İstanbul'u gören meşhur patlak gözlü adamı bir karikatür değil, seyyahın daima doğru kalacak olan bir portresidir. Frankfurt caddelerinde kabarık dikkatlerimle kendimi bir karikatüre dönmüş hissediyorum.

Etrafıma bakmıyorum:

Hayalimizde bile görmediğimiz kadar geniş, hendesi, temiz, pergel ve zevkin müşterek eseri, nihayetsiz caddeler. Bu caddeler o kadar mükemmel şeyler ki, bunları "gördüm" diye ayrıca not etmeyi kendimce lüzumsuz bir iş addetmiyorum.

Büyük ve zengin camekânları, henüz elifini bilmediğimiz bir göz avlama sanatının zalim incelikleriyle düzeltilmiş mağazalar... Sabahın pembe aydınlığında parıl parıl yanan kocaman billur camların arkasında adi bir meyve, çiğ bir biftek, bir cep defteri, bir halı, bir stilo, firuzeden bir bilezik veya pırlanta bir gerdanlığın korkunç cazibesiyle gözü çekiyor. Caddelerin sağında ve solunda tıpkı İkinci Frederik'in meşhur piyadeleri gibi sert, bir hizada dizilmiş ve mağrur cepheleri baştanbaşa ticari altın yazılarla kaplanmış granit renginde hayat kaynağı koca binalar... Bunların bana verdiği göz zevkinden burada ayrıca bahsetmeyeceğim. Yalnız "pencereler" üzerinde duracağım: Arkalarında kış fidanlarının kırmızı çiçekleri ve iri yeşil yapraklarının tembel tembel dinlendiği, silinmiş büyük kristal

Frankfurt Merkez İstasyonu.

camlı, bembeyaz tül perdeli mesut Frankfurt pencereleri! Hastane, kışla, köşk, mağaza ve mektep pencereleri, burada hep Alman kadınının eliyle, ruhu aynı mahrem hülyalarla deli edecek gizli bir saadet marifetiyle süslendirilmiştir. Yalnız Alman pencerelerinin sırrını kavrayıp getirecek olan kimse, kendini memleketine güzel bir hizmet yapmış addedebilir.

Fakat bu muhteşem sokak dekoru içinde ne garip işler gören adamlar göze çarpıyor: İyi giyinmiş, iyi taranmış, yüzü rahat birtakım efendiler, caddelerin muhtelif noktalarında küme küme durarak şarkı söyleyip mızıka çalıyor. Ne var? Bir umumi neşe mi, bir bayram mı var? Hayır, ne neşe, ne de bayram! Bunlar Almanya'nın adedi günden güne artan sefalet habercileri, işsizleri, dilencileridir.

Gelip geçenlerin yolunu terbiyeli bir tebessümle kesen ve teneke kutular uzatıp kâğıttan sarı, beyaz çiçekler dağıtan şu

adamlar ne istiyor? Bunlar artık Almanya'yı ağzına kadar dolduran sayısız sakat, yetim, fakir, hasta cemiyetlerinin sadaka toplayıcılarıdır.

Sarı bezden uydurma bir avcı üniforması üzerinde uydurma bir kayış, uydurma bir matara ve bir muhayyel müstakbel seferin uydurma teçhizatıyla erken süslenmiş şu bayağı çehreli adamlar kim? Bunlar "Hitler" askerleridir. Etrafa yan bakarak, sessiz ve karanlık dolaşan kırmızı kravatlı gençler kim? Bunlar da Hitlercilerden daha hayırlı olmayan komünistlerdir.

Akşam oluyor: Lacivert gece, bin bir ışık beneğiyle caddeleri dolduruyor; karanlık köşelerde siyah mantolarına sarılmış birtakım korkak, genç kadın çehreleri belirdi. Bunlar bir değil, iki değil, belki binlerden fazla! Bunlar ne? Bunlar da açlığın günden güne artırdığı kıt müşterili Alman gece fahişeleridir.

Almanya pembe ve büyük bir elmadır. Fakat içi kurtludur...

Faust'un Mürekkep Lekeleri

Frankfurt'a gelene herkesin sorduğu şunlardır:

Eski şehri gezdiniz mi?

Rothschild'in evine gittin mi?

Goethe'nin evini gezdin mi?

Frankfurt şehri meşhur gezgin Rothschild'in ve şair Goethe'nin vatanı olmakla iftihar eder. Vardığımın ilk günü Goethe'nin evine koştum. Romanyalı hasta arkadaşımla beraber.

Gün pazardı. Eski bir İstanbul sokağını andıran gürültüsüz, tenha, temiz, loş bir sokakta eski bir İstanbul konağının tokmaklı kapısı önünde durduk. Ve bir elektrik zilinin düğmesine dokunduk. Goethe ne kadar büyük bir şair olursa olsun, ölümünden yüz sene sonra, bütün duvarları, bahçeleri,

meydanları taze sarı çiçeklerle dolduran bu neşeli ve güneşli sonbahar sabahında loş bir sokaktaki loş evinde kendine kâfi bir müşteri bulabileceğini pek de ummuyordum. Şahlanan maddiyetin ruhunu ifa etmesi icap ediyorsa, artık harikulade fenni keşifleri sayılamayacak bir hale gelen, semada koca "Zeppelin"i uçurup kuşları eski bir makine gülünçlüğüne düşüren, Atlantik'te Bremen vapurunu işitilmemiş bir hızla kaydıran, hava azotundan suni gübre, odundan şeker, kömürden benzin çıkaran şu altın gözlüklü, kenevir saçlı, golf pantolonlu kimya muharebesi hazırlayıcıları genç "Herr doktorlar" vatanında eski bir şairden başka bir şey olmayan Goethe'yi ölümünden yüz sene sonra ziyaret edecek iki kişi bile bulunamaz, diye düşünüyordum. Meğer aldanmışım. Bir mezara inecekmişim gibi soğuk bir ürperme ile açılan kapıdan içeriye girince hayretten donakaldım. Burada ruhun aydınlığı bir şafak ziyası gibi yüzümüze vurdu. Evin içi talebe yaşında çocuklardan, kızlardan, şık kadın ve erkeklerden, yaşlı efendilerden müteşekkil gayet temiz ve heyecanlı büyük bir kalabalıkla dolu idi. Bunların hepsi de Almandı, yani bizim gibi tecessüsün oraya çektiği seyyah ve yabancı nevinden vahi ve lakayt bir gölge yığını değil.

Frankfurt'un zengin iki üç ailesinden birine mensup olan Goethe'nin konağı kuyulu idi. O zamanlar kuyusu olmak bir aile için mühim bir imtiyazdı. Ancak Rothschild'lerin, Goethe'lerin kuyusu vardı. Umum için sokakta çeşmeler akardı. Mutfakta Goethe ailesinin muhteşem kuyusuna hürmetle baktık. Mutfağın duvarları üzerinde dizili duran elli, altmış tatlı ve pasta kabı Goethe'nin annesinin ne sıcak bir ev kadını olduğunu gösteriyordu. Ev, olduğu gibi muhafaza edilmişti. Bütün pencereler eskisi gibi çiçekli ve tül perdeliydi. Şairin hatırası bu evin her tarafında nefes alıyordu. Yüz sene evvel içinde can verdiği oda, memleketin her tarafından yeni gönderilmiş çe-

Kronberg.

lenk yığınlarıyla dolu idi. Sanki şairin cesedi henüz kaldırılmamıştı ve havada esen şan ve şerefinin ıtırı, o sabah açmış iri bir kırmızı gülün kokusu gibi taze ve kuvvetliydi.

Nihayet şairin çalışma odasına vardık. Kafileye kılavuzluk eden memur, üstü baştan başa mürekkep lekeleriyle kaplı eski bir yazı masası önüne gelip de, "Goethe Faust'u bu masa üzerinde yazdı. Bu lekeler Faust'un lekeleridir!" dediği zaman, kalabalığın son hadde varan merakı ve heyecanı, ışık halinde gözlerden taştı. Herkes o mukaddes gölgeleri yakından görmek için medeni nezaketi unutarak masaya yaklaşmak üzere kendine yol açmaya çalışıyordu. Bu hayran gözlerde lekeler, mürekkep lekeleri değil, fakat bir ebedi lacivert semada namütenahi yıldız serpintileri idi.

Ticaret

Büyük Türk edibi, dostum Yusuf Ziya, gidişim münasebetiyle yazdığı kısa bir şaheserde seyahatimin sebebini anlatmıştı: Ölümden beni kurtarmış olan dostlarım ve yüksek kıymetli doktorlarım İhsan Rifat ve Fazıl Şerafeddin Beylerin tensibiyle, İstanbul'da tedavisi kısmen yapılan böbreklerim hakkında fikrini almak üzere Frankfurt'a mütehassıs Profesör Volhard'ı görmeye gitmiştim.

Gayet usta bahçıvanların düzelttiği büyük bir bahçede Belediye Hastanesi içinde ayrı bir bina teşkil eden Volhard Kliniği'ne gittiğim zaman, bir müze veya bir güzel sanat akademisi kapısından giriyorum zannettim. Bu klinik, fennin manasını ters anlamış birtakım dar kafalı zevksiz ve anlayışsız adamların kurduğu bir yer değildi.

Altmış yaşına rağmen henüz yemyeşil bir çınar tazeliğiyle duran ve hastanenin merdivenlerini bir kedi süratiyle çıkan güzel kumral sakallı, neşeli ve şakacı Profesör Volhard, bu güzel binanın bütün hayatı idi.

Volhard'ın kliniği yalnız böbrek ve yürek hastalıklarının tedavisi yeridir. Üç katın bütün o şık ve temiz odaları yürek acılarından oraya düşmüş genç ve güzel kadınlarla dolu idi. Onun için kliniğin hafif havasında, iğrenç kloroform veya asitfenik buharı yerine hafif pudra ve mahrem lavanta kokularının uzak, hisli seyyaleleri dolaşırdı. Klinikte başlıca ilaç, tuz yememek ve doğal olarak en çok tuzu olan süt içmemekten ibaretti. Zira burada tuz, böbrek, yürek, damar ve damar tazyikinin en büyük ve belki de yegâne düşmanı sayılıyordu. Hastalara Almanların keşfettiği ve alelade tuzdan hemen hiç farkı olmayan "citrovin" isimli bir madde veriliyordu.

Bir gün doktorlarımdan birine bu tuzun beni ne kadar memnun bıraktığından, hiçbir şey düşünmeyerek bahsetmiş-

tim. Doktor, bir hastasının bu kıymetsiz memnuniyetini, büyük bir takdir nişanesi gibi hemen o gün telefonla fabrikaya bildirmişti. Niçin? Bilmiyorum!

Bir sabah kahvaltımı yaparken bana mutantan bir zarf getirdiler. Bu mektup "citrovin" fabrikasından geliyordu. Tuzları hakkında doktoruma göstermiş olduğum memnuniyetten dolayı bana hararetle teşekkür ediyor ve fabrikayı gezmekliğim rica edilerek, ikinci gün saat onda bir otomobilin klinik önünde emrime amade bulunacağı bildiriliyordu. Ertesi günü, denilen saatte şık bir araba beni ve hastane arkadaşım Vedat Fuat Bey'i alarak şehir dışındaki "Chemiwerk" fabrikasına götürdü. Bizi en ince bir nezaketle her tarafı bembeyaz ve zemini kan kırmızı modern bir bekleme salonuna aldılar. Az sonra bizi kabul eden müdürü umumi Mr. Ablmann, fabrikada göze çarpan güzellik ve temizlikten aldığımız intibadan hassaten mütehassıs göründü, dedi ki:

"On sene evvel bir küçük odadan ibaret olan bu gördüğünüz koca fabrikayı yaparken şunu ispat etmek istedim: Elinde bir fen aleti tutan adamın her türlü güzellik hislerinden mahrum, kaba ve fena adam olması lazım gelmez; bir fabrikanın da siyah, kirli ve kokuşmuş bir yer olması icap etmez. Görüyorsunuz ki sözümü tutmuşum. Memurlar ve amele burada neşe ile çalışır ve akşam işleri bitince, bir mahpesten çıkar gibi, kendilerini sokağa dar atmaz!"

Hiçbir ticari kıymeti olmayan bu iki ziyaretçiye fabrikanın her tarafını uzun uzun gezdirdikten sonra, onları en büyük itinalarla yine geldikleri yere gönderdiler. Aynı öğleden sonra fabrikadan bir telefon: Fabrika bizi akşam için bir eğlence yerine davet ediyordu. Umumi kâtip Mösyö Haas fabrika davetlilerine eğlence yerlerinde kadınsız bir bekâr grubu çirkinliği vermemek için genç nişanlısını da bize katmıştı.

Böyle hiçten başlayan bu münasebet tedricen o şekil aldı ki

artık her gün Mösyö Ablmann sıhhatimi ya bizzat, ya telefonla soruyor ve her akşam Mösyö Haas bana hastanede geç vakitlere kadar arkadaşlık ediyordu. Frankfurt'tan ayrıldığım gece, garda, sabahın beşinde beni uğurlamaya gelen dostlar arasında Mösyö Haas da duygulu bir çehre ile duruyordu.

Hasta

"Hasta" telakkisi bizde ve orada ne kadar birbirinden ayrı şeylerdi! Bizde hasta, cezalandırılması lazım bir kabahatli ve her türlü cefalara layık bir mücrimdir. Nabzınız fazla attı mı, hararetten yüzünüzün derisi azıcık kızardı mı, hemen zalim çehreli fen ve cellat suratlı şefkat, başucunuzda iki zebani gibi dikilir. Tatsız tuzsuz yemekler yutmak, iğrenç mayiler içmek, kapalı odalarda günlerce mahpus kalmak, kalın hırkalar giymek, korkunç kuşaklar sarmak ve başında yığın yığın sargılar taşımak gibi işkencelere bizde "tedavi" ismi verilir. Bu anlattığımız hasta kılığıyla sahneye çıkacak bir adam, seyircileri kahkaha ile güldürmekten emin olabilir. Fransız tiyatro müellifi Moliere, en eğlenceli eşhasından birini bu "hasta" tipinden çıkarmıştır.

Denebilir ki bizde bin sene evvel "hasta" ne ise, bugün de hasta odur. Kağnı gibi, hasta da hiçbir gelişime mazhar olmamıştır.

***

Şifa vasıtası oldukları şüpheli, fakat hastalıktan ayrı bir elem ve ıstıraba sebep oldukları muhakkak olan bu iptidai işkence malzemesinin orada artık tarihe bırakıldığını tedavim sırasında gördüm. "Regime" yemeklerinin tiksinilmeyecek bir

hale getirilmesi, bugün birçok fen adamının çalışma mevzuunu teşkil ediyor. Şimdi birçok koca kimya fabrikaları, hasta yemekleri için lazım gelen evsafı haiz baharlar, tuzlar, sirkeler, turşular, salçalar, şekerler yapıyor ve hastalığa karşı tahammülü kolaylaştırmaya çalışıyor. Hatta et yiyemeyenler için bir nevi nebati et yapıldığını ve bundan kotlet, fileto, biftek pişirildiğini işitmiştim. Bilmem mübalağa mı? Hastanın ağız ve burun hakları bu suretle tatmin edildikten sonra "göz" hakkına da riayet edilerek karşısında ıstırabın kötü çehresini peçelemek maksadıyla hastane binaları zengin büyük bahçeler, uzun gül tarhları, havuzlar ve fıskiyeler ortasında yükseltilmiştir. Bu bedii çerçeveyi temiz kıyafetli hastabakıcıların neşeli çehreleri canlandırır. Buralarda acıyı hatırlatan hiçbir şeklin, hiçbir rengin, hiçbir kokunun hastalara kadar sokulup ruhu rahatsız etmesine meydan verilmez.

Volhard'm kliniğinde, muayene ve ilaç saatlerinden sonra, bütün hastalara olduğu gibi bana da her gün şehre gidip gezmemi, hele akşamlan tiyatrolara gitmemi ve içki olarak bir kadeh bira içmemi ısrar ile tavsiye ederlerdi. Hastanın böyle gezintilerden alacağı zevk ve onların vereceği yorgunluklara karşı göstereceği mukavemet, tedavide takip edilecek birer yol işareti idi. Fakat ben, böyle tavsiyeler karşısında kalınca, acayip bir gıcıklanma duyar ve gayri ahlaki bir iğva sesi duyan bir kimse gibi kızarırdım:

Zira ben bir İstanbul hastası idim!

Bir Zihniyet Farkı

"Yalan" büyük bir kıymettir. Zamanlarının en medenisi ve medeniyetleri, ruh itibariyle, bugün bile erişilmez bir model addedilen eski Yunanlılar, "yalan"ı Hermes isminde genç ve

Frankfurt Opera Binası.

güzel bir ilahın şekliyle temsil ederdi. Hermes'in ağzından altın zincirler akardı; bunlar dinleyeni söyleyenin ağzına bağlayan sözün ve yalanın sihirli bağları idi.

"Esthetique" işleriyle az çok meşgul olanlar bilir ki, olmuş vakaların doğru anlatılışı gayet kötü eserler meydana getirir. Yalanın ilahi nefesi üzerlerinden geçmedikçe ne ses, ne renk, ne taş, ne tunç sanat eserine istihale edemez. "Güzel", "yalan"m çocuğudur.

Yalanı en güzel kullanmış olan eski şarklılardır. Onun içindir ki bugünkü sukutuna maruz kalmadan evvel şark masalı ve şark adabı yalanın altın çiçekleri idi. Şarkın içerilerine girdikçe "yalan"ın daha büyük nispette hayatta rol aldığı görülür. İnce ve artist Japonların adabında muhataba "hayır" demek yoktur.

***

Frankfurt'taki klinikte gece nöbetini yapan hemşire, taze, temiz sporcu bir Alman kızıydı. Gözünün bebeğinden, ruhunun dibini görmek güç değildi. Akşamın sekizinden sabahın sekizine kadar, her gece bütün hiddetli zil seslerine, genç, yaşlı, sinirli veya bunak türlü türlü hastaların ağrısına, bağırmasına, şımarıklığına, nöbetine aynı sükûnla, aynı tebessümle koşan ve her içine girdiği odaya bir şefkat serinliği getiren bu kızın hizmetinden o derece memnundum ki bir gün söz arasında ve bir iltifat olsun diye:

Seni İstanbul'a götürelim! dedim.

Tabii benim için buna imkân yoktu. Bu, sadece bir nezaket yalanı idi.

Kız cevap vermedi. On gün geçti. Bir akşam, ben çağırmadan odama geldi. Çehresi sevinç ışıkları içindeydi:

Teklifinizi mektupla anama babama bildirmiştim. Şimdi cevap aldım. İstanbul'a gitmem için müsaade veriyorlar...

Donakaldım!

Alman Ailesi

Yürümenin, gezmenin, hatta eğlenmenin sıhhatim işlerine dahil olduğunu söylemiştim. Onun için bazen dizlerimde derman olmadığı halde, yine şehre gitmeyi ihmal etmezdim. Vakitleri müsait oldukça sevgili Türk etüdyanları da bu gezintilerde bana arkadaşlık ederdi. Gündüz vakit geçirecek yer bulmakta müşkülat çekmezdik: Bahçeler, caddeler, ormanlar, müzeler, büyük kahveler bize açıktı. Fakat gece gidilecek yer bulmak halledilmez bir mesele olurdu. Frankfurt gecelerinin karanlığı kadar fakir bir karanlık bilmiyorum: Kahveler yekne-

saktır, kabareler soğuk ve tenhadır. Varyete tiyatroları eğlencesizdir, dansingler tatsızdır, sinemalar ise lisan bilmeyen bir adam için birtakım ahmakça resimlerin birbirini kovaladığı bir sinir ve iç sıkıntısı yeridir. Ne yapmalı? Bazı akşamlar saatlerce gidilecek bir yer araştırmakla uğraşır ve nihayet bir şey bulamayarak, meyus, her gün gittiğimiz ve havasından artık bize usanç gelen "Viyana Kahvesi"nin altın tavanları altına sığınır ve dinlendirici, yumuşak koltuklarına bitkin, kendimizi atardık.

Bu bahse dair bir Alman dostumuzla muhavere:

Altı yüz bin nüfusluk bir şehir için eğlence fukaralığının bu derecesi garip değil mi?

Almanya'da eğlence şehri Berlin'dir. Berlin dünya geceleri içinde bir ziya ahtapotu gibi yayılmış, diğer bütün medeni eğlence merkezlerinin kanını emiyor.

Frankfurt'a gelince, o bütün ikinci derece Alman şehirleri gibi ahalisi onda horlayan tatsız bir aile şehridir. Burada yalnız aile saadetini aramalı.

Frankfurt'ta nişanlanmış olan dostumuz şu "aile saadeti" sözü üzerine güldü:

Bugünkü Alman ailesinin saadeti hakkında size bir fikir vermek üzere kendi ailemi anlatayım:

Kaynatam	Demokrattır.
Kaynanam	Katolik fırkasındandır.
En büyük baldızım	Komünisttir.
Ortanca baldızım	Nasyonal sosyalisttir.
En ufak baldızım	Nasyonalisttir.
Oğlan çocuk	Merkez fırkasındandır.

Her akşam soframızda bu altı zıt akidenin muharebesi olur. Evvela münakaşalar, bağırmalar, sonra sinir buhranları,

ağlamalar ve nihayet bayılmalar... Komünist baldızım kolları bağlanıp bir odaya hapsedilinceye kadar bizde rahat yemek yemenin imkânı yoktur.

Sincaplar, Kuşlar Vesaire

Odam birinci katta. Pencerem, bahçenin tenha ve yemyeşil bir köşesine bakar. Yalnız kaldığım zamanlar bu pencerenin önünde oturur, çimenlere, ağaçlara, rüzgâr elinde yaprakların oynaşmasına bakar, böylece gözlerimi eğlendirirdim. Bu bahçe köşesinde kuşların pencereme kadar yaklaşması ve bir böcek parçası için kanat kanada dövüşmesi ne eğlenceli idi! Hele ağaçlardan inen kına renkli sincabın çimenler üzerinde sıçraya sıçraya gitmesi, ikide bir yerde bulduğu yiyeceği elleri arasına alıp, iki ayağı üzerinde kalkması ve küçücük gözleriyle etrafı gözetleyerek kemirmesi ne dinlendirici bir tabiat ve saffet levhası idi!

Sincapları yakından tanırım. Çocukluğum dağlık, yabani bir memlekette geçti. Orada biz çocuklara, oyuncak yerine ayı yavrusu, karaca, sansar, tilki veya sincap getirilirdi.

Üst katta, sandık odasında, dolaplar arkasında tilkilerimiz saklanırdı; bahçede büyük bir ağacın gölgesinde esir bir kartal, tayyare genişliğindeki kanatlarını germiş, pençelerini tutan koca bir zinciri şıngırdatırdı; ayı homurdanarak bahçenin yüksek duvarları üzerinde dolaşır ve kurşun hızıyla uzaklara taş atardı. Kurnaz ve çevik sincapları evde tutmak kabil değildi; getirildikleri gün boyunlarına geçirdiğimiz çıngıraklı kırmızı tasmalarıyla ellerimizden kaçar ve büyük çitlembik ağacının sık yaprakları içinde kaybolurlardı. Günlerce bahçemizin ağaçları, bir yerde durmayan esrarengiz ince çıngırak sesleriyle çınlar dururdu.

Bu derece korkak bir hayvanın Frankfurt Hastanesi bahçesinde hemen hemen insan bacakları arasında böyle emniyetle dolaşması bana hayret verirdi.

Fakat oralarda bu dostluk yalnız sincaplara münhasır değildir. Umumi parklarda serçeler gelip parmaklara konar, kumrular omuzlara yerleşir, göllerde ve havuzlarda altın gözlü balıklar kendilerine uzanan ele dostça yaklaşırdı.

Hayvanla insanın bu güzel arkadaşlığına, gördüğüm bütün Avrupa şehirlerinde tesadüf ettim. Bu dostluk bazı yerlerde hayvana bir nevi şımarıklık bile vermiştir.

Venedik'te San Marko Meydanı'nda seyyahlar, hatıra fotoğrafı çıkarmak için ellerinde yem, güvercinlerin tenezzül edip yaklaşmalarını bekler. Bir gün kuşların iltifatına bir türlü mazhar olmayan şişman bir kadının asabiyetten hıçkıra hıçkıra ağladığını görmüştüm. Kuşlar her nedense bu kadını sevmemişti.

Sonbahar

Sonbahar aylarında, kendisiyle birlikte tenha Yakacık kırlarında al meyveli kocayemiş fidanları arasında dolaştığımız bir Fransız dostum bana daima derdi ki:

Sizin sonbaharınız olamaz, çünkü ağaçlarınız az ve teşrinlerde sararıp dökülen yapraklarınız yetersiz. Sonbaharı gelip de bizim memlekette görmeli...

Fransa'ya birçok defalar seyahat ettim. Fakat ikametlerim hiç sonbahara tesadüf etmemişti. Bu sefer Avrupa sonbaharını Frankfurt dağlarında doya doya seyrettim. Hâlâ gözlerim gördüğü o muhteşem şeyin yığın yığın ihtiyar altınlarıyla kamaşmakta...

***

Almanya'da on, on iki seneden beri yerleşmiş ve şimdi Frankfurt'a yakın kibar Hombourg Köyü'nde şık bir moda mağazası salonu sahibi olan ve müşterileri arasında eski Kayzer'in karısı ve kızları bulunan aziz hemşerimiz Niyazi Bey, beni bir pazar günü köyüne öğle yemeğine davet etti. Bizi yünlü bir spor kostümü içinde, sıhhatten her tarafı gülen pembe bir çehre ile karşıladığı istasyonda hemen şunu teklif etti:

Yemekten evvel otomobille bir dağ gezintisi yapalım...

Hayretle kabul ettim. Zira, kafamdaki bütün dağ mefhumları uzak, sert, vahşi ve korkunçtu. Çocukluğumda gördüğüm Kürdistan dağlarını düşündüm: Erimez karlarla parlayan çatallı tepelerini mor ve kızıl fırtınaların boğuştuğu kızgın ufuklar üzerine sıralayan o karanlık renkli devler gözümün önüne geldi. Bu dağların gecelerinde, büyük alevler etrafında ısınmaya çalışan pos bıyıklı eşkıya halkalarını, sinsi canavar baskınlarını, derin derelerin dibinde yılanlar gibi sürüklenerek çağlayan suların feryadını hatırladım. Bu yaman dağların hayalini hatırımdan silkince, bu sefer Anadolu'nun yorgunluktan yere çökmüş, tüyleri dökük develeri andıran o hüzün, ölüm ve yokluk çıkıntıları gözümün önüne geldi: Hiç dağda gezinti mi olur?

Otomobile bindik ve uzun bir asfalt yol üzerinde koşmaya koyulduk. İstanbul Belediyesi'nde terbiyesini yapan bir adama göre asfalt bir yol nerede başlar ve nerede biter? En işlek bir yerde başlar, fakat en münasip ve en yakın bir yerde ansızın kesilmek için. Hayretle görüyordum ki otomobilimizin tekerlekleri altında serilen siyah yol hiçbir noktada inkıtaa uğramıyor, mütemadiyen açılan bir seccade gibi ufuklara uzanıyor, tepelere tırmanıyor ve sonu gelmez ovalarda büyük çaprazlar çiziyordu. Nihayet otomobilimiz durdu. Taunus Dağı'nın bir yüksek noktasına varmıştık. Mamur bir ormanın ortasına indik.

Hava bulutlu ve üzerinde durduğumuz tepe rüzgârlı idi. Ağaç denizinin üzerinde büyük gölgeler kımıldanıyor, dallarda uzanan hışırtılar, ağaçtan ağaca sürüklenerek ormanın kızıl derinliklerinde kayboluyordu. Orman yapraklarının bir kısmı yerleri kaplayan sonbahar çemenlerinin üzerine dökülmüş, bir kısmı da henüz dallarında idi. Fakat yerde ve daldaki yaprakların hepsi de kırmızı ve sarı idi. O kadar kırmızı ve o kadar sarı ki, güya büyük bir yangının alevleri ormanın her tarafını sarmış ve bütün ağaçlar büyük birer meşale halinde bu bulutlu sonbahar seması altında sesiz bir yanışla yanıyordu. Çürümüş yaprak, nemli toprak ve yağmurlu bulutların elektrikli seyyalelerini koklaya koklaya, akşam alacalığını andıran bu serin sonbahar esmerliği içinde, bu hayali altın yangının seyrine hayretle daldık.

Bulutlu Hava

Bazı sabahlar, hastabakıcım gelip beni muayyen saatte uyandırmasa, pencere camlarında geceyi gündüzden ayıracak en ufak bir aydınlık farkı görmediğim için, gece hâlâ devam ediyor zannıyla yatağımdan kalkmazdım.

Biz kendi bulutlu havalarımıza bakarak Avrupa'nın bir yağmurlu gününün ne olduğu hakkında fikir edinemeyiz. Bu, büsbütün ayrı, nefes kesici, sinirlendirici, ağlatıcı, deli edici bir şeydir. Eski Yunanlıların ve Latinlerin Paien cehenneminde hüküm süren yarım aydınlık, işte Avrupa'nın bu bulutlu havası olacak. Hakikaten cehenneme layık bir alacalık!

O külrengi sabahlar başımı yastıktan kaldırınca alnım bulutlara çarpacak ve beynim dağılacak diye korkardım. Gözümü açar açmaz bana bütün sevdiklerimin ölüm haberini vermişlermiş gibi bir demir pençenin sıktığı yüreğimde, birtakım

Frankfurt'a adını veren Main Nehri'nin kıyısı.

gözyaşı sellerinin akacak yol bulmak üzere vücudumun duvarlarına başvurduğunu, bir bağırma, dövünme, yırtma ve kırma ihtiyacının asap tellerimi tiril tiril titrettiğini duyardım.

Yavaş yavaş yatağımdan iner, gürültü çıkarmamaya çalışarak terliklerimi ayağıma geçirir ve korka korka aynaya yaklaşırdım: Asılmış bir Çinli çehresini andıran altın sarısı bir donuk içinde, bebekleri hadden fazla büyümüş gözlerim, bir aktörün o mıhlı bakışı ile bana bakardı.

Bu bulutlu günler klinikteki odam, bana içinde gömüldüğüm bir mezar hissini vermeye başlardı. O zaman doktoru, ilacı, her şeyi unutarak beni aramaya gelecek dostları da beklemek için kendimde bir saniyelik sabır bulamayarak, şemsiyesiz kendimi sokağa atardım. Bu zift rengindeki yağmurun soğuk sularıyla ıslanmak, benim için bir uyuşma ve dinlenme olurdu.

Bir tramvay, bir otomobil, bir kamyon altında kalmak tehlikelerinin birinden öbürüne atlayarak istikametsiz, hedefsiz, deli gibi caddelerde dolaşırdım. Fakat bu çılgın yürüyüşlerde yağmurlu havanın öldürücü sıkıntısına, konuşulan dili bilmemenin anlatılmaz boğuculuğu inzimam ederdi.

Hastanede, Fransızcama bildiğim birkaç İngilizce kelimeyi ve orada öğrendiğim iki üç Almanca tabiri karıştırarak garip bir lisan halitası vücuda getirmek ve buna birçok el işaretleri karmak, bazen de istediğim şeyin kâğıt üzerine resmini yapmak suretiyle en basit fikirlerimi karşımdakilere yarım yamalak anlatabilirdim. Gerçi Alman mekteplerinde Fransızca okutulmaz değildir, fakat Almanya'da Fransızca konuşmak ihtiyacını kimse duymadığı için mektebin öğrettiğini hayat çabucak unutturuveriyordu.

Yağmurlu caddelerde gözümün gördükleri, tabii olarak kafamda "fikir" oluyordu. Fakat konuşacak bir kimse bulamayan bu fikirler, mahpus arılar gibi kafatasının dört du-

varına kendilerini vurmaya başlayınca, varlığımın alçaldığını, bir kaptan gizlice akan su gibi insanlığımın yavaş yavaş azaldığını ve hasıl olan bu boşluğa bir nevi hayvan zekâsının karanlıklarının dolmaya başladığını duyuyordum.

Düşünürdüm:

"Ya şimdi yere düşsem, elim ayağım kırılsa, üstümden bir otomobil geçse, ben ne yaparım? Halk beni saracak, ismimi, memleketimi, yerimi soracaklar, ben ise asfalt üzerinde kaymış bir araba beygiri gibi, etrafımdakilere sessiz bakmaktan başka ne yapabilirim?"

O zaman dünyanın en güzel bahçelerinden biri olan Frankfurt Hayvanat Bahçesi'ne koşardım ve bu gurbet diyarında, yağmurlu havada, demir kafeslerin arkasında, yaşlı gözlerle kendilerini seyre gelenlere dalgın dalgın bakan dilsiz hayvanlara bir kardeş acısıyla bakardım.

Beş Almanın Keyfi İçin

Gürültüsüz, kibar bir mahalle. Güzel bir kapı. Gişeden biletlerimizi alarak büyük şehir bahçesine giriyoruz. Soluk inci renginde, titrek bir Aralık sabahı. Bütün sıcak yaz günlerinde kuşlara ve böceklere yuva olan yapraklar, şimdi güzel mevsimin sırları ile birlikte yerlere dökülmüş, yığın yığın ayaklar altında çıtırdıyor:

Bu kadar çok yaprağı Almanlar mümkün değil hiçe feda edemez. Acaba bu kuru yapraklardan bunlar ne yapar?

Kim bilir, belki çelik, belki ipek, belki porselen!

Solumuzda, derinlikleri lacivert sislere boğulmuş bütün ağaçları, mektep çocukları gibi bakımlı ve muntazam nihayetsiz bir park. Manzaranın ıslaklığında, yer yer yosunlu heykellerin hüznü. Büyük ağaçlardan sarkan yapraksız dalların kar-

makarışıklığı altında, sulan kuştüyleri ve kuru yaprak taşıyan titrek bir göl. Gölün kıyılarında, düşünen, dargın bakışlı beyaz kuğular. Hasılı büyük bir cennet iskeleti!

Soğuk bahçede fazla dolaşamadık. Geniş mermer merdivenlerden çıkarak meşhur Pelmer Garden limonluğunun ılıklığına girdik.

Burası mabet gibi sessiz ve mukaddes bir korku ile dolu idi. Sanki kırmızı Hint ilahları burada tebessüm ediyordu. Gizli kalorifer borularının hesaplı hararetiyle ısınan bu cam binanın havası, bütün Asya ve Afrika iklimlerinin bunaltıcı elektriğiyle yüklü idi. Yerler yemyeşil ve ıslak bir çimenle örtülü. Kütük diplerini, ekvatorun yılanları andıran biçim biçim sarmaşıkları sarmış, gizli membalardan gizli havuzlara damlayan sular, kırılan ince billurlar gibi sessizlikte şakırdıyor. Daldan dala konan küçük bir kuşun uçuş sesi!

Cins cins hurma ağaçları, yerden sekiz on metre havaya yükselerek gergin yeşil pençeleri andıran veyahut bir kirpi dikeni hissini veren sert yapraklarını cam kubbeye değdiriyordu. Bütün iklimler burada: Japon hurması, Cava hurması, Yeni Zeland hurması, vs. Bu korkunç kütükler daha yükselecek ve bir gün gelecek ki Asya ormanlarındaki baş döndürücü boylarını alacak. Onun için cam kubbe, kütüklerin neşvünemasını takip edebilmek üzere müteharrik yapılmıştır. Etrafa hâkim ılık ve yeşil sessizlik içinde birtakım takırtı sesleri geliyor: Bu, gizli gizli boy atan kütüklerin gerilmesidir.

***

Bulutlu bir şimal seması altına getirilen bu yeşil ve sıcak ekvator manzarası karşısında bir kanepeye dizilen beş ihtiyar Alman, bastonlarına dayanmış, kâh tepedeki yapraklara, kâh kütüklere bakıyor, kâh su şakırtısını ve kanat gürültüsünü

dinliyor ve mesut bir sükûn içinde kendi kendilerine tebessüm ediyordu.

Bu pahalı bahçenin keyfini sürmek için bu bunaklardan başka adamınız yok mu?

Alman belediyesinin zahmetini mükâfatlandırmak için bu beş bunağın memnuniyeti çoktur bile! Her Alman, ihtiyarlığın ve çöküklüğün son haddine kadar gene bir Alman'dır ve onun saadetini yapmak bütün Almanya için bir mukaddes vazifedir. Bir Almanın kıymeti yoksa beş Almanın, on Almanın, yüz Almanın ve altmış milyon Almanın neden kıymeti olsun?...

Dilenci Estetiği

Frankfurt caddelerinde en çok garibime giden insan, dilenci olmuştur. Bu dilenci, temiz gömlek ve yakası lekesiz elbisesi, ütülenmiş beyaz mendiliyle iyi bir kahvaltıdan sonra sigarasını yakarak sabahın neşeli kalabalığı içinde işine giden herhangi bir efendiye benzer.

Hastanenin kırmızı nehir sularına bakan pencereleri önünde, şehrin en şık ve en işlek caddelerinde, ikişer, üçer kişilik takımlar halinde sabahtan akşama kadar opera ve operet parçalan söyleyerek havayı keman veya armonik sesleriyle dolduran dilenciler hep bu tiptedir. Bunların gündelik kazançları, alelade bir alışverişin getireceği kârdan aşağı değil.

Yakın veya uzak bütün şark memleketlerinde, böyle bir kılıkla gelip geçenlerin merhametine el uzatmak cesaretini gösterecek herifin toplayacağı, hava ve yiyeceği dayaktır. Merhametli hanım veya efendi, sadakaya muhtaç adamın kendisine bu kadar benzer oluşuna tahammül edemez; kalbinin heyecan mekanizması harekete geçmek için, dilenciden, korkunç bir Lon Chaney makyajı ve tüyler ürpertici bir sahne tertibatı is-

ter.

Şark estetiğine göre dilencinin gözü olmamalı. Göz yerinde patlamış iki beyaz zar olacak ve onlardan parçalanmış yanaklara doğru birtakım kanlı et parçaları sarkacak! Dilencinin ağzı ve dişleri olmamalı! Ağız yerinde dipsiz bir uçurumun karanlıkları sırıtacak ve dişler, etlere gelişigüzel saplanmış birtakım kemik parçaları olacak! El ve ayak yerinde demir çengeller şangırdayacak veyahut karışık tahtalar takırdayacak! Dilenci için kıyafet: Yazın onu buram buram terletecek yağlı, paramparça kaim bir hırka; kışın ise, içinde titreyeceği her tarafı delik deşik siyah bir paçavra gömlek! Ağustos güneşi altında kanı ter halinde, damla damla toprağa akmayan ve kış poyrazlarında donmak üzere olmayan bir dilenciye sadaka verilir mi hiç?

Hint'in, Mağrib'in, Buhara ve Semerkant'ın müthiş dilencileri bu itibarla ne büyük artistlerdir! Halbuki şu yakalı ve kravatlı Alman dilencileri...

Bir gün bir Alman'a sordum:

Bunlara nasıl acıyabiliyorsunuz?

Mecbur olmadan el uzatabilecek bir Alman tasavvur edemeyiz. Onun için dilenen bir Alman, bizi kendine acındırmak için fazla yalana ve zillete düşmeye muhtaç değildir. Bu bir hususi ahlak meselesi. Fakat işe bir de akıl zaviyesinden bakalım: Dilenen bir insan, ne kadar alelade bir insana benzerse, bana o kadar yakındır; o nispette kolay derdini duyar, eksiğini anlarım. Fakat her ne surette olursa olsun, insan şeklinden çıkmış bir mahluk benim cinsimden değildir. Ona acıyamam! Şark merhameti mantıksızdır!

Kızardım. Uydurma bir cevap verdim:

Biz dilenciye acımayız, ondan korkarız. Bu korku dilencinin çirkinliği nispetinde artar. Çirkinliğin birtakım tehlikeli kudretler taşıdığına inanırız. Bütün Afrika, Amerika, Hint ve

Çin ilahları çirkin değil mi? Bize en fazla haşyet ve nefret veren dilenciye uzattığımız para bir sadaka değil, fakat korku sanatkârına takdim edilmiş naçiz bir mükâfattır. Şark, artist milletlerin vatanıdır.

Profesör Aristokrasisi

Ekseri günler, akşam altıya doğru hastanenin büyük kapısı önündeki meydanlık hususi otomobillerle dolardı. Sahiplerini saatlerce sessiz bekleyen bu yüksek markalı arabalar işsiz, parasız, durgun ve fakir Frankfurt'ta kimlerin olabilirdi? Büyük fabrikatörlerin, bankerlerin veya banka direktörlerinin olamazdı, zira bu cins kimselerin bir hastane veya tıp fakültesinde, böyle saatlerce ikide bir toplanmaları için hiçbir makul sebep bulunamazdı. O halde kimlerin?

Mein Nehri'nin çıplak bir sahilinde ıslak kış çimenlerine basarak dolaşıyoruz. Çamurlu nehir suları, gurup aydınlıklarıyla tazeleşmiş ayaklarımızın altında yana yana akıyor. Pembe gökte kubbeler, kuleler, oklar üstünde karga alayları uçuşup bağrışıyor. Romantik Almanya akşamı! Almanya'yı pek iyi tanıyan arkadaşlarım, halledemediğim bir muammayı bana izah ediyor.

Bu gördüğümüz otomobiller, fakültede verilen konferansları takip için gelen profesörlerin arabalarıdır. Şimdi Almanya'da göreceğiniz her hususi otomobil ya bir zengin Yahudi'nin yahut da bir profesöründür. Burada bu iki insandan başka artık hususi otomobil sahibi olabilecek çok insan kalmamıştır. Hareket: İki tarafımızdan meydanlar, bahçeler, mağazalar, binalar, renkli resimler gibi akıp gidiyor. Yarabbi! Bu şehirde ufak bir yıkıntı, bir küçük ihmal, yerine konulması unutulmuş bir taş, kapatılmamış bir çukur yok mu? Bıçak gibi

keskin hatları her tarafta yükselen bu kusursuz hendese içinde insan nefes darlıkları duyuyor. Ümranın bu kadarı fazla. Ruskin'in dediği gibi muhayyilenin mesut bir faaliyete girebilmesi için biraz harabe görmek de lazım...

Şehrin artık dışındayız. Bostanlar, bağlar, sürülmüş tarlalar.. Tuhaf! Her yerde olduğunun aksine, burada şehirden uzaklaştıkça binaların güzelliği artıyor.

Arkadaşım sebebini anlattı:

Profesörler gürültüden rahatsız olmamak için şehir haricinde yaşamayı sever. Bu güzel bahçelerde gördüğünüz zengin evler profesör kâşaneleridir. Profesörler burada sükûn ve refah içinde çalışır.

***

Almanya "profesör" ve "doktor" denen acayip bir insan cinsinin vatanıdır. Bunlar Hindistan'daki rahip sınıfı gibi bir nevi kutsiyetle çevrili olarak hemşehrileri arasında yaşar. Bunun için burada herkes muayyen birtakım imtihanlardan geçerek ve bazı basit darülfünun merasimini ikmal ederek bir an evvel bu sihirli unvanlardan birini ele geçirmeye ve şereflerin envama malik bulunan bu bahtiyar sınıfa mensup olmaya çalışır. Almanya'da profesörler ve doktorlar sayılamayacak kadar çoktur. Tanımadığımız herhangi bir adam biraz gençse "Herr Doktor", biraz yaşlı ve sakallı ise "Herr Profesör" diye hitap etmek ihtiyata muvafıktır. Almanların bu âlim sıfatı takınmak merakı münasebetiyle bir İngiliz'in nüktesi:

İki kapı olsa, birisinin üzerinde "Cennet", diğerinin üzerinde "Cennet hakkında konferans" diye yazılı olsa, bütün Almanlar ikinci kapıya hücum eder.

Almanya hakkında bütün ecnebi karikatürlerinin mevzuunu yapan bu profesörler ve doktorlar kalabalığı ne iş yapar?

Çoğu dar kafalı ve cahil; miyop oldukları için gözlüklü ve müreffeh oldukları için pembe ve sıhhatli olan bu insan cinsi, açıklamaları birçok kitap ismi ve sayfa numaralarıyla dolu, incir çekirdeği doldurmaz meseleler hakkında karınca sabrıyla cilt cilt uyutucu kitaplar yazmakla ömürlerini geçirir. Bu kitapların kıymeti ne? Büyük Alman filozofu H. De Kayserling'e nazaran Alman âlimlerinin mahsulatının yüzde yetmişinde orijinal bir fikre tesadüf etmek nadiren mümkün olur. Bunlar bir nevi Almanya'ya mahsus yobaz sürüsüdür.

Hakiki Alman ilmini, o büyük ve şerefli ilmi yapanlar darülfünunun cüppe ve takke giydirmediği serbest zekâlardır.

– Böyle faydası az bir sınıfı el üstünde tutmakta Almanya'nın ne kârı var?

– İçlerine karışmış olması muhtemel hakiki zekâların yanlışlıkla yok olmasına meydan vermemek için... Almanya böylelikle dünyanın en yüksek ilmine malik olabildi.

Paris, Frankfurt...
yahut Hiç!
Ahmet Haşim

"Paris'te ne yaptım? Hiç!"

Ahmet Haşim, hem şair hem de gezgin; dahası gezilerini yazıya dökmeyi seven bir gezgin olarak da çıkıyor karşımıza. Çıktığı üç Avrupa gezisini kaleme alan şair, gezilerinden ilk ikisini 1928 ve 1929 yıllarında Paris'e, son gezisini ise 1932 yılında Frankfurt'a yapmış. Bu üç geziye ait tüm yazılar ilk kez bir arada.

Ahmet Haşim'in Avrupa'sı, gezi kitaplarından ansiklopedik bilgi ve öneri bekleyenler için gerçekten de "hiç"tir. Oysa bir başkasının gözleri ve ruhu ile dolaşmak, şiirli bir söyleyişin büyüsüne kapılarak benzersiz ayrıntıları, küçücük duyuşları yaşamak isteyenler için paha biçilmez bir fırsattır.

ISBN 978-605-5904-06-7

9 786055 904067

9,5 YTL

KİTAP
GEZİ Kitaplığı